HETUTATTVOPADEŚA

OF

JITĀRI

RECONSTRUCTED SANSKRIT TEXT
WITH
THE TIBETAN VERSION

By
DURGACHARAN CHATTOPADHYAYA, M. A.
Premchand Roychand Scholar
Lecturer in Sanskrit, Bethune College, Calcutta

PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF CALCUTTA
1939

Printed by
J. C. Sarkhel at the
CALCUTTA ORIENTAL PRESS Ltd.
9, Panchanan Ghosh Lane
CALCUTTA.

DEDICATED

TO

DR. SYAMAPRASAD MOOKERJEE,

M.A., B.L., D.LITT., M.L.A., BARRISTER-AT-LAW,

WITH RESPECT AND GRATITUDE.

CONTENTS

PREFACE

I venture to present herewith the text of the *Hetutattvopadeśa*, a treatise on Buddhist Nyāya, in its Sanskrit version as reconstructed by me from the Tibetan translation of the work, as well as a critical edition of the latter. The Tibetan text is prepared by the collation of the xylographs of the Tanjur in their Narthang and Peking editions. The xylographs are further referred to as NX (Narthang edition of the xylograph) and PX (Peking edition of the xylograph); X indicates both the xylographs. The references to folios and lines in the printed text are according to the Narthang edition (Mdo. Ze, folios, 344^{b6}-354^{a4}; Cordier: *Catalogue du Fonds tibétain,* III, p. 545). For the Narthang edition I have used the xylographs belonging to the Visvabharati, the Calcutta University, and the Royal Asiatic Society of Bengal. The collation with the Peking edition in the Bibliothèque Nationale, Paris, was kindly made for me by Mlle. Lalou, which was arranged by the late Prof. Sylvain Lévi and Dr. Prabodh Chandra Bagchi of the Calcutta University. To all of them I owe a deep debt of gratitude.

The work was originally undertaken while I was working as a Research Student (1927) in the Visvabharati, Santiniketan under the inspiring guidance of Pandit Vidhushekhara Bhattacharya. It was completed during the first year of my tenure of the Government of Bengal Research Scholarship (1928-29) in the Royal Asiatic Society of Bengal. In

this connection I take the opportunity of recording my grateful thanks to its General Secretary, Mr. Johan Van Manen, C.I.E. My respectful thanks are also due to my revered Ācārya, Dr. Satkari Mukherji, M.A., Ph.D. of the Calcutta University, who elucidated to me many a knotty point in the text.

I am also indebted to my teacher, Prof. Mohinimohan Mukherji, M.A. of Asutosh College and to my friends, Mr. Gopinath Bhattacharya, M.A., P.R.S. of Sanskrit College and Mr. Satindra Kumar Mukherji, M.A., as well as to Lama Lobzang Mingyur Dorje, the Tibetan Instructor of the Calcutta University, who helped me in various ways in connection with the work.

The present work may not be an outstanding contribution in itself, but it has at least this much importance to me that it serves as a humble token of my obligations to the two great institutions : the Visvabharati which offered me the first opportunity of being initiated into Tibetan studies, and my *Alma Mater*, the University of Calcutta, which has included the work among its publications.

BETHUNE COLLEGE,
May, 1939.

DURGACHARAN CHATTOPADHYAYA

ABBREVIATIONS

BC	Bodhicaryāvatāra with Pañjikā, Bibliotheca Indica.
HIL	History of Indian Logic by Vidyābhūṣaṇa, Calcutta University.
NB	Nyāyabindu, Bibliotheca Buddhica.
NM	Nyāyamañjarī, Vizianagram Sanskrit Series.
NP	Nyāyapraveśa, Part II, Gaekwad's Oriental Series.
NS	Nyāyasūtra, Chowkhamba Sanskrit Series.
NSR	Nyāyasāra, Bibliotheca Indica.
NV	Nyāyavārttika, Chowkhamba Sanskrit Series.
NVT	Nyāyavārttikatātparayaṭīkā, edited by Pandit Rājeśvara Śāstrī Drāviḍa, Chowkhamba Sanskrit Series.
PB	Praśastapādabhāṣya, Vizianagram Sanskrit Series.
PM	Pramāṇamīmāṃsā, Ārhatamataprabhākara Series.
PN	Pramāṇanirṇaya, Māṇikacandadigambaragranthamālā.
PNT	Pramāṇanayatattvālokālaṃkāra, Yaśovijayajainagranthamālā.
PS	Parīkṣāmukhasūtra, Bibliotheca Indica.
ṢDS	Ṣaḍdarśanasamuccaya with Guṇaratna's Tarkarahasyadīpikā, Bibliotheca Indica.
SDS	Sarvadarśanasaṃgraha, Bhandarkar Oriental Research Institute.
ŚS	Śikṣāsamuccaya, Bibliotheca Buddhica.
TS	Tattvasaṃgraha, Gaekward's Oriental Series.
VB	Vātsyāyanabhāṣya, Chowkhamba Sanskrit Series.
VP	Vaiśeṣika Philosophy by H. Ui.

INTRODUCTION

The *Hetutattvopadeśa*, called in Tibetan *Gtan.tshigs.kyi.de. kho.na.ñid.bstan.pa* is a small treatise on Buddhist logic. As has been the case with most of the Buddhist Nyāya texts, the Sanskrit original of the *Hetutattvopadeśa* has not yet been found and until any manuscript of it is discovered, it can be taken as lost. But fortunately for us the work has been preserved in Tibetan translation which, as is well known, has saved from oblivion an immense mass of Indian literature.

From the colophon of the Tibetan translation, it appears that Jetāri was the author of the original work and it was translated into Tibetan by the Indian Paṇḍita Kumārakalaśa in collaboration with a Tibetan interpretor, Bhikṣu Śākyaprabha (*Lo.tsā.ba. dge.sloṅ. Śākya.ḥod*). As for the name Jetāri, we would prefer to change it to Jitāri as given in the colophon of the *Jātinirākṛti*, a Nyāya tract in Sanskrit, ascribed to him (*Jātinirākṛti of Jitāri* by Prof. G. Tucci, Ph.D., *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, Poona, Vol. XI, pp. 54 ff.).

Jitāri, was a great Buddhist teacher and received the title of *Paṇḍita* of the *Vikramaśilā* University from King Mahāpāla. Being thus a contemporary of Mahāpāla who reigned up to 940 A.D. as well as of Dīpaṅkara, born in 980 A.D., whom he taught in his young age, Jitāri may be placed in the latter half of the 10th Century (HIL, p. 337). It is difficult to ascertain with exactness the amount of his literary contributions,

but on the authority of the Tanjur the authorship of several Nyāya and Tantra treatises is fathered upon him. Besides the *Hetutattvopadeśa*, two other logical treatises of him are also apparently lost in their original Sanskrit, but are extant in their Tibetan translations, one of them being *Dharmadharmiviniścaya*, in Tibetan *Chos.daṅ.chos.can.gtan.la.dbab.pa*, and the other, *Bālāvatāratarka*, in Tibetan *Byis.pa.ḥjug.paḥi.rtog.ge*, contained in the Tanjur (*Cordier: Catalogue du Fonds tibétain*, Vol. III, pp. 454-455).

The *Hetutattvopadeśa* is a short catechism rather than a comprehensive work on Buddhist logic. The introductory verse, which is common to it as well as NP, suggests that it has been written in the manner of the latter. The problems have been classified into *sādhana* (demonstration), *dūṣaṇa* (refutation), *pratyakṣa* (perception) and *anumāna* (i.e. *svārthānumāna*—inference for one's own sake) along with their fallacies. While noticing the work in his HIL (p. 337) Dr. Vidyābhūṣaṇa says that the title *Hetutattvopadeśa* signifies 'instruction on the real nature of the middle term in a syllogism'. But this is evidently an oversight, as our text sets out to discuss the problems which cover almost the entire scope of any work on logic. *Hetu* is here used in the wider sense of reasoning or logic in general (cf. *hetuśāstra* in Manu, II. 11) and not in the special sense of the mark (*liṅga*) or the middle term of a syllogistic reasoning.

Jitāri, coming as he does after Diṅnāga and Dharmakīrti, has been influenced by both of them. By taking *kalpanā* in the sense of the association of an object with name (*nāma*), 'universal' (*jāti*), and the like, and adding *abhrānta*, he combines the views of both Diṅnāga and Dharma-

k ī r t i in his definition of *pratyakṣa* (see §§ 90 & 92, Text and Notes). Corresponding to *dharmaviśeṣaviparītasādhana* in NP, § 37 J i t ā r ī mentions *dharmisvarūpaviparītasādhana* (§ 51) as a kind of *viruddha hetvābhāsa*. On this point he does not follow D h a r m a k ī r t i who criticizes D i ṅ n ā g a 's recognition of this fallacy as a distinct kind under the name of *iṣṭavyāghātakṛd viruddha* (NB., III. 89 ff.) As opposed to D i ṅ n ā g a but following D h a r m a k ī r t i (NB, III. 112 ff.) J i t ā r i does not like to reckon *viruddhāvyabhicārin* as *hetvābhāsa* (§ 55). The total number of fallacies, according to J i t ā r i, is fifty, *pakṣābhāsas* being eight, *hetvābhāsas* twentyfour, and *dṛṣṭāntābhāsas* eighteen. In illustrating fallacies he has thus surpassed both D i ṅ n ā g a and D h a r m a k ī r t i and evinced a fondness for analysis and details. One would, however, be amused to know that some Buddhist logicians elaborated a scheme of 'Ten Thousand Fallacies' (Sugiura: *Hindu Logic as preserved in China and Japan*, p. 59).

It may be noted here that some of the examples of fallacies given by the Buddhist logicians represent the doctrines of the rival schools, introduced for the purpose of exposing their fallacious character. Moreover, there are some stock examples of reasoning, both valid and invalid, to be met with equally in the writings of the Buddhist, Jaina, and Brahmanic logicians. Thus the example of *lokaviruddha pakṣābhāsa* can be found in NP, NV, and PS (see Notes § 15, *infra*). So also the stock proposition, 'Sound is non-eternal, because it is produced' (*śabdo 'nityaḥ kṛtakatvāt*) has been commonly used by most of the logicians.

One thing worth noting is that instead of the four kinds of *pratyakṣa* (perceptual cognition) as in NB, J i t ā r i enumerates only three: *indriyajñāna, svasaṃvedana* and *yogijñāna*. His omission of *manovijñāna* is significant. He rejects it probably on the ground that it is based more on authority (*siddhāntaprasiddha*) than on logic (*pramāṇaprasiddha*); see Notes § 94, *infra*.

J i t ā r i criticises the *pūrvavat, śeṣavat* and *sāmānyatodṛṣṭa* inferences as found in NS (1.1.5.) on the ground of the absence of invariable concomitance between the *probans* and the *probandum*, based on the relation of causality or identity (*teṣām tādātmyatadutpattilakṣaṇena pratibandhābhāvāt*, § 103). This criticism reminds one of what has been set up as the *pūrvapakṣa* by the author of NS in course of his discussions on the validity of inferential argument (NS, II. 1. 37-38).

The text on the whole represents the position of logic as interpreted by D i ṅ n ā g a and D h a r m a k ī r t i, the two doyens of Buddhist logic and philosophy.

ANALYSIS OF THE TEXT

§ 1. བསྟན་བཅོས་ཀྱི་དོན་བསྡུས་པ, शास्त्रार्थसंग्रहः ।

བསྒྲུབ, साधनम् ।

བསྒྲུབ་པ་ལྟར་སྣང་བ, साधनाभासः ।

སུན་འབྱིན་པ, दूषणम् ।

སུན་འབྱིན་པ་ལྟར་སྣང་བ, दूषणाभासः ।

མངོན་སུམ, प्रत्यक्षम् ।

མངོན་སུམ་ལྟར་སྣང་བ, प्रत्यक्षाभासः ।

རྗེས་དཔག, अनुमानम् ।

རྗེས་དཔག་ལྟར་སྣང་བ, अनुमानाभासः ।

§ 2. བསྒྲུབ་པ, साधनम् ।

§ 3. གཏན་ཚིགས, हेतुः ।

§ 4. ཕྱོགས, पक्षः ।

§ 5. མཐུན་པའི་ཕྱོགས, सपक्षः ।

§ 6. མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས, विपक्षः ।

§ 7. གཞན་གྱི་དོན་རྗེས་སུ་དཔག་པ, परार्थानुमानम् ।

§§ 8-10. ཆོས་མཐུན་པ, साधर्म्यम् ।

ཆོས་མི་མཐུན་པ, वैधर्म्यम् ।

§ 11. ཕྱོགས་ལྟར་སྣང་བ, पक्षाभासः ।

§ 12. མངོན་སུམ་དང་འགལ་བ, प्रत्यक्षविरुद्धः ।

§ 13. རྗེས་སུ་དཔག་པ་དང་འགལ་བ, अनुमानविरुद्धः ।

§ 14. རང་གི་ཚིག་དང་འགལ་བ, स्ववचनविरुद्धः ।

§ 15. འཇིག་རྟེན་དང་འགལ་བ, लोकविरुद्धः ।

§ 16. གྲགས་པ་དང་འགལ་བ, प्रतीतिविरुद्धः ।

§ 17. ཁྱད་པར་མ་གྲུབ་པ, अप्रसिद्धविशेषणः ।

§ 18. ཁྱད་པར་དུ་བྱ་བ་མ་གྲུབ་པ, अप्रसिद्धविशेष्यः ।

§ 19. གཉི་ག་མ་གྲུབ་པ, अप्रसिद्धोभयः ।

§ §-21-25. གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ, हेत्वाभासः ।

མ་གྲུབ་པ, असिद्धः ।

མ་ངེས་པ, अनकान्तिकः ।

འགལ་བ, विरुद्धः ।

§ 26. གཉིས་ཀ་ལ་མ་གྲུབ་པ, उभयासिद्धः।

§ 27. ཕྱིར་རྒོལ་བ་ལ་མ་གྲུབ་པ, प्रतिवाद्यसिद्धः।

§§ 28-29. རྒོལ་བ་ལ་མ་གྲུབ་པ, वाद्यसिद्धः।

§§ 30-31. ཕྱོགས་ཀྱི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་མ་གྲུབ་པ, पक्षैकदेशासिद्धः।

§ 32. ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་མ་གྲུབ་པ, संदिग्धासिद्धः।

§ 33. ཆོས་ཅན་ཐེ་ཚོམ་ཟོས་མ་གྲུབ་པ, संदिग्धधर्म्यसिद्धः।

§ 34. ཆོས་ཅན་མ་གྲུབ་པ་ ཡང་ མ་གྲུབ་པ, धर्म्यसिद्धावप्यसिद्धः।

§ 36. མ་ངེས་པ་གཏན་ཚིགས་པ་ལྟར་སྣང་བ, अनैकान्तिकहेत्वाभासः।

§ 37. ཐུན་མོང, साधारणः।

§ 38. ཐུན་མོང་མ་ཡིན, असाधारणः।

§ 39. མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་འཇུག་ལ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པར་འཇུག་པ, सपक्षैकदेशवृत्तिर्विपक्षव्यापी।

§ 40. མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་འཇུག་ལ་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ ཁྱབ་པ, विपक्षैकदेशवृत्तिः सपक्षव्यापी।

§ 41. ཕྱོགས་གཉིས་གའི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་འཇུག་པ, उभयपक्षैकदेशवृत्तिः।

§ 42. མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ལྡོག་པ་ལ་ནི་ཐེ་ཚོམ་ཟ་ལ་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པ, संदिग्धविपक्षव्यावृत्तिः सपक्षव्यापी।

§ 43. མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་འཇུག་པ་ནི་ཐེ་ཚོམ་ཟ་ལ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པ, संदिग्धसपक्षवृत्तिर्विपक्षव्यापी ।

§ 44. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་དང་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धान्वयव्यतिरेकी

§ 45. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་འབའ་ཞིག་པ, केवलान्वयी ।

§ 46. ལྡོག་པ་འབའ་ཞིག་པ, केवलव्यतिरेकी ।

§ 48. འགལ་བའི་གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ, विरुद्धो हेत्वाभासः ।

§ 49-50. ཆོས་ཀྱི་རང་གི་ངོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ, धर्मस्वरूप-विपरीतसाधनः ।

§§ 5-52. ཆོས་ཅན་རང་གི་ངོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ, धर्मिस्वरूप-विपरीतसाधनः ।

§ 53. ཆོས་ཅན་གྱི་ཁྱད་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ, धर्मिविशेषविपरीत-साधनः ।

§ 55. འགལ་བ་མི་འཁྲུལ་བ, विरुद्धाव्यभिचारी ।

§ 57. ཆོས་མཐུན་པ་དཔེ་ལྟར་སྣང་བ, साधर्म्येण दृष्टान्ताभासः ।

§ 58. བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ མི་ཚང་བ, साध्यविकलः ।

§ 59. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་མ་ཚང་བ, साधनविकलः ।

§ 60. སྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་གཉི་ག་མ་ཚང་བ, साध्य-साधनोभयविकलः ।

§ 61. བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धसाध्यधर्मः ।

§ 62. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धसाधनधर्मः ।

§ 63. ཆོས་གཉིས་ཀ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धोभयधर्मः ।

§ 65. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མེད་པ, अनन्वयः ।

§ 66. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མ་བསྟན་པ, अप्रदर्शितान्वयः ।

§ 67. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཕྱིན་ཅི་ལོག, विपरीतान्वयः ।

§ 69. ཆོས་མི་མཐུན་པའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ,वैधर्म्येण दृष्टान्ताभासः ।

§ 70. སྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལྡོག་པ་མེད་པ, साध्याव्यावृत्तः ।

§ 71. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པ་མེད་པ, साधनाव्यावृत्तः ।

§ 72. གཉིས་ཀ་ ལྡོག་པར་མེད་པ, उभयाव्यावृत्तः ।

§ 74. བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धसाध्यव्यति-
रेकः ।

§ 75. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धसाधनव्यतिरेकः ।

§ 76. གཉིས་ཀ་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ, संदिग्धोभयव्यतिरेकः ।

§ 78. ལྡོག་པ་མེད་པ, अव्यतिरेकः ।

§ 79. ལྡོག་པ་་མ་བསྟན་པ, अप्रदर्शितव्यतिरेकः ।

§ 80. ལྡོག་པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག, विपरीतव्यतिरेकः ।

§ 82. སུན་འབྱིན་པ, दूषणम् ।

§ 83. སུན་འབྱིན་ལྟར་སྣང་བ, दूषणाभासः ।

§ 84. ཡན་ལག་ལྔ་པོའི་འཇོམས་པ, पञ्चावयवखण्डनम् ।

§§ 85-88. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ, अन्वयः ।

ལྡོག་པ, व्यतिरेकः ।

§§ 90-96. མངོན་སུམ, प्रत्यक्षम् ।

§ 93. མངོན་ སུམ་ལྟར་སྣང་བ, प्रत्यक्षाभासः ।

§§ 97-102. རྗེས་སུ་ དཔག་པ, अनुमानम् ।

§§ 103-111. རྗེས་སུ་དཔག་པ་ལྟར་སྣང་བ, अनुमानाभासः ।

PART I

RECONSTRUCTED

SANSKRIT TEXT

हेतुतत्त्वोपदेशः

मञ्जुश्रीकुमारभूताय नमः

१. साधनं दूषणं चैव साभासं परसंविदे ।
प्रत्यक्षमनुमानं च साभासं त्वात्मसंविदे ॥

अयं शास्त्रार्थसंग्रहः ॥

२. वादिना स्वयं साधयितुमिष्टोऽर्थः साध्यः। येन साध्यते तत्साधनम् ॥

३. हेतोस्त्रैरूप्यमुच्यते। किं पुनस्तत्त्रैरूप्यम्। पक्षे सत्त्वमेव प्रथमं रूपम्। सपक्ष एव सत्त्वमिति द्वितीयं रूपम्। विपक्षे [च] असत्त्वमेव निश्चितमिति तृतीयं रूपम् ॥

४. तत्र पक्षः प्रसिद्धो धर्मी प्रसिद्धविशेषणेन विशिष्टः स्वयं साधयितुमिष्टः प्रत्यक्षाद्यविरुद्धः। यथा धर्मी शब्दोऽ-

नित्य इति विशेषणेन विशिष्टः साध्यः। कृतकत्वादिति हेतुर्भवतीति ॥

५. कः पुनः सपक्षः। साध्यधर्मसामान्येन समानः सपक्षः। यथा घटादिरिति ॥

६. को हेतोर्विपक्षः। यत्र साध्याभावाद्धेत्वभावो निश्चयेन प्रदर्श्यते। यथाकाशादिः ॥

७. त्रिरूपहेतुप्रदर्शनेन परावगमनिमित्तं कृतः प्रयोगः परार्थानुमानमित्युच्यते। यथा शब्दोऽनित्य इति पक्षवचनम्। कृतकत्वादिति हेतुवचनम्। घटादिवदिति सपक्षवचनम्। आकाशादिवदिति विपक्षवचनम् ॥

८. स पुनर्द्विविधो दृश्यते। साधर्म्येण वैधर्म्येण च ॥

९. तत्र साधर्म्येण तावत्। यत्कृतकं तत्सर्वमनित्यं दृष्टम्। यथा घटादिः। शब्दोऽपि कृतक इति ॥

१०. वैधर्म्येणाप्यनित्यत्वाभावे कृतकत्वाभावः। यथाकाशादिः। शब्दस्तु कृतक इति ॥

११. कः पुनः पक्षाभासः। पक्षाभासो वस्तुतो न पक्षः। प्रत्यक्षादिविरोधादयं पक्षाभासः॥

१२. यथा धूमादिर्धर्मी बुद्धिमद्धेतूत्पन्नः साध्य इति प्रत्यक्षविरुद्धः पक्षाभासः। प्रत्यक्षतो वह्नेर्धूमोत्पत्तिदर्शनात्॥

१३. अनुमानविरुद्धो यथा। वेदवचनं धर्म्यपौरुषेयमिति साध्ये शब्दः प्रयत्नानन्तरीयक इति पौरुषेयत्वस्य सिद्धेः॥

१४. स्ववचनविरुद्धो यथा। अनुमानं न प्रमाणमिति। परावगमाय वाक्यप्रयोगः परार्थानुमानमिति निर्देशात्॥

१५. लोकविरुद्धो यथा। शुचि नरशिरःकपालं प्राण्यङ्गत्वाच् छङ्खशुक्तिवदिति॥

१६. प्रतीतिविरुद्धो यथा। यद् यावत्कालस्थायि [तत्] अनित्यम्। यद्यावत्कालस्थायि [तत्] सर्वं नित्यमिति लौकिकप्रतीतेः॥

१७. अप्रसिद्धविशेषणो यथा। वैशेषिकस्य सांख्यं प्रति शब्दो विनाशीति॥

१८. अप्रसिद्धविशेष्यो यथा। सांख्यस्य बौद्धं प्रत्यात्मा चेतन इति साध्यम् ॥

१९. अप्रसिद्धोभयो यथा। वैशेषिकस्य बौद्धं प्रति समवायिकारणमात्मेति कायः स्थिरस्वभाव इति वा ॥

२०. पक्षाभासा उक्ताः ॥

२१. कीदृशो हेत्वाभासः। यो हेतुरिवाभासते न तु हेतुत्वेन सिध्यति ॥

२२. हेत्वाभासस्त्रिविधः। असिद्धो विरुद्धोऽनैकान्तिकश्च ॥

२३. तत्र पक्षासिद्धेरसिद्ध इति हेत्वाभासः ॥

२४. पक्षे सपक्षे चासन् विपक्षे च सन् [यः] स विरुद्ध इति हेत्वाभासः साध्यविपरीतसिद्धेः ॥

२५. सपक्षविपक्षयोरुभयोर्भावेऽभावे वा संशये वासिद्धप्रतिबन्धो यो हेतुः सोऽनैकान्तिको हेत्वाभासः। वादिप्रतिवादिभ्यां साधयितुमिष्टस्यैकान्तेनासिद्धेः ॥

२६. उभयासिद्धो यथा। शब्दस्यानित्यत्वे साध्ये हेतुश्चाक्षुषत्वं वादिप्रतिवादिनोरसिद्ध इति ॥

२७. चेतनस्तरुरिति साध्ये सर्वत्वगपहरणे मरणादिति हेतुः प्रतिवादिनं बौद्धं प्रत्यसिद्ध इति प्रतिवाद्यसिद्धश्चित्तादिनिरोधस्य बौद्धस्येष्टत्वात् ॥

२८. अचेतनाः सुखादय इति साध्ये उत्पत्तिमत्त्वादिति हेतुः सांख्यस्य स्वयं वादिनोऽसिद्ध इति वाद्यसिद्धः ॥

२९. वैशेषिकेण प्रतिवादिनं बौद्धं प्रति पृथिव्यादिर्धर्मी कार्य इति साध्य एकैकक्षणवदन्यान्योत्पादादिति वादिनः स्वयमसिद्धः। सिद्धेऽप्युत्पाद एकैकक्षणवदन्यान्योत्पादासिद्धेः ॥

३०. पक्षैकदेशासिद्धो यथा। चेतनास्तरवः स्वापादिति हेतुश्चन्दने वादिनः स्वयं पक्षैकदेशेऽसिद्धः। न हि सर्वे वृक्षा रात्रौ पत्रसंकोचभाजः ॥

३१. एवमेव क्षित्यादिर्धर्मी बुद्धिमज्जात इति साध्ये कार्यमिति हेतुर्बौद्धं प्रत्यसिद्धः प्रत्यक्षानुपलम्भाभ्यां कार्यकारणसम्बन्ध-

सिद्धस्वरूपेण क्षित्यादीनां सिद्धेः। वासभोजनादिसिद्धिरिति चेत्तदा पक्षैकदेशासिद्धिः ॥

३२. संदिग्धासिद्धो यथा। यदीह धूमः स्यादत्र वह्निः स्यादिति साध्ये हेत्वनिश्चयात् ॥

३३. संदिग्धधर्म्यसिद्धो यथा। एष्वनेकेषु निकुञ्जेषु कस्मिंश्चिन् निकुञ्जे मयूर इति साध्ये केकायितादिति हेतुरिति ॥

३४. धर्म्यसिद्धावप्यसिद्धो यथा। धर्म्यात्मा सर्वव्यापीति साध्ये सर्वत्रोपलभ्यमानगुणत्वादिति हेतुरिति ॥

३५. नवैतेऽसिद्धा हेत्वाभासाः ॥

३६. कीदृशः पुनरनैकान्तिको हेत्वाभासः। उच्यते।

३७. यथा शब्दस्य नित्यत्वादिके धर्मे साध्ये प्रमेयत्वादिति हेतुः सपक्षविपक्षयोः सर्वत्र वर्त्तमानः साधारणोऽनैकान्तिक इति ॥

३८. एवं शब्दो नित्य इति साध्ये श्रावणत्वादिति हेतुः सपक्षे विपक्षे चावृत्तेरसाधारणोऽनैकान्तिकः ॥

३९. एवं शब्दस्याप्रयत्नानन्तरीयकत्वे साध्येऽनित्यत्वादिति हेतुः सपक्षैकदेशवृत्ति विपक्षव्याप्यनैकान्तिकः। अप्रयत्नानन्तरीयकस्य शब्दस्य सपक्षः विद्युदाकाशादिः। तत्र सपक्षैकदेशे विद्युदादावनित्यत्वं वर्त्तते। नाकाशादौ। विपक्षाः प्रयत्नानन्तरीयकादयः सर्वे। तेषु सर्वेष्वस्ति॥

४०. एवं शब्दस्य प्रयत्नानन्तीयकत्वे साध्येऽनित्यत्वादिति हेतु र्घटादौ सर्वत्र [विद्यते]। अप्रयत्नानन्तरीयको विपक्षः पुन र्विद्युदाकाशादिः। तत्रैकदेशे विद्युदादौ वर्त्तते नाकाशादौ। तस्मादयं विपक्षैकदेशवृत्तिः सपक्षव्याप्यनैकान्तिको हेतुः॥

४१. उभयपक्षैकदेशवृत्तिरनैकान्तिको यथा। धर्मी शब्दो नित्य इति साध्येऽमूर्त्तत्वादिति हेतुः। परमाण्वाकाशादिः सपक्षः। तत्र सपक्षैकदेश आकाशेऽमूर्त्तत्वं विद्यते न परमाणौ परमाणूनां मूर्त्तत्वात्। घटसुखादिरनित्यो विपक्षः। तदेकदेशे सुखादौ विद्यते न घटादाविति॥

४२. एवं संदिग्धविपक्षव्यावृत्तिः सपक्षव्याप्यनैकान्तिको हेतुर्यथा। कपिलादि र्धर्म्यसर्वज्ञ इति साध्ये वक्तृत्वादिति

हेतू रथ्यापुरुषादौ सपक्षे विद्यते विपक्षे सर्वज्ञे संदिग्धः। सर्वज्ञस्यातीन्द्रियत्वाद्वक्तृत्वमस्ति न वेति संदेहः॥

४३. एवं संदिग्धसपक्षवृत्तिर्विपक्षव्याप्यनैकान्तिको हेतुर्यथा। ऋषभवर्धमानादि धर्मी सर्वज्ञ इति साध्ये केवलशास्त्रकर्त्तृत्वादिति हेतुः सपक्षे सर्वज्ञे संदिग्धः। सर्वज्ञस्यातीन्द्रियत्वात् केवलशास्त्रकर्त्तरि संदेहः। विपक्षे……आदावसर्वज्ञेऽस्तीति॥

४४. अन्वयव्यतिरेकयोः संदेहेऽनैकान्तिको हेतुर्यथा। जीवच्छरीरं सात्मकं प्राणादिमत्वादिति हेतुः। जीवच्छरीरसम्बन्धी प्राणादिः सात्मके निरात्मके वा वर्त्तमानो व्यावृत्तो वेत्यनिश्चयः॥

४५. ततः केवलान्वयी हेतुर्दृष्टान्ताभावात्॥

४६. एवं द्वितीयोऽपि केवलव्यतिरेकी। जीवच्छरीरमिदं न निरात्मकं प्राणाद्यभावप्रसङ्गादिति। दृष्टान्ताभावादन्वयस्यानिश्चयो व्यतिरेकस्य च निश्चय इत्ययं संदिग्धो हेतुः॥

४७. एते दशानैकान्तिकहेत्वाभासा उदाहृताः॥

४८. विरुद्धा हेत्वाभासाः कीदृशाः॥

४९. यथा धर्मी शब्दो नित्य इति साध्यधर्मः। कृतकत्वादाकाशादिवदित्ययं हेतुर्घटादौ विपक्ष एव विद्यते न सपक्षे ॥

५०. एवं धर्मी शब्दो नित्य इति साध्ये प्रयत्नानन्तरीयकत्वादिति हेतुः सपक्ष आकाशादौ नास्ति घटादावेकदेशेऽस्ति विद्युदादौ नास्तीति। इमौ द्वौ हेतू धर्मस्वरूपविपरीतसाधनौ ॥

५१. धर्मिस्वरूपविपरीतसाधनो द्विविधो यथा। एते चक्षुरादयः परार्था इति साध्यधर्मः संघातत्वादिति हेतुः शयनासनादिवदिति सपक्षनिर्देशः। अयं हेतुर्यथा चक्षुरादेः पारार्थ्यं साधयति तथा संहतत्वमपि परस्य साधयति। शयनासनादेः संहतदेवदत्तादिपरार्थत्वदर्शनात् ॥

५२. धर्मिस्वरूपविपरीतसाधनो यथा। धर्म्यादिर्बुद्धिमतः कारणादुत्पद्यत इति साध्ये साश्रयत्वादिति हेतुः। घटादिवदिति सपक्षनिर्देशः। यथानेन हेतुना बुद्धिमद्धेतुतो जातत्वं साध्यते तथा बुद्धिमत्कर्त्तुः साश्रयत्वमपि साध्यते ॥

५३. धर्मिविशेषविपरीतसाधनो यथा। वैशेषिकेण योगा-

चारं प्रति धर्म्यात्मा चेतन इति साध्ये विज्ञानाधिष्ठानादिति हेतु र्यथाचेतनमात्मानं चेतनं साधयति तथायं हेतुरनित्यमपि साधयति विज्ञानस्यानित्यत्वात् ॥

५४. पञ्चभिरेतैर्विरुद्धा हेत्वाभासाः प्रदर्शिताः ॥

५५. विरुद्धाव्यभिचारी कुत्रापि हेतुदोषो न भवतीति तस्योदाहरणोपन्यासो न युक्तः। उदाहरणमुच्यते चेत्। यत्सर्व-देशावस्थितैः स्वसम्बन्धिभिर्युगपदभिसम्बध्यते तत्सर्वगतम्। यथाकाशम्। सर्वदेशावस्थितैः स्वसम्बन्धिभिर्युगपत् सामान्य-मभिसम्बद्धमिति पैलुकस्य स्वभावहेतुप्रयोगः। द्वितीयोऽपि प्रयोगः पैठरस्य। यदुपलब्धिलक्षणप्राप्तं सद्यत्र नोपलभ्यते न तत् [तत्र] अस्ति। तद्यथा कस्मिंश्चिद्देशेऽविद्यमानो घटः। नोपलभ्यते [च] उपलब्धिलक्षणप्राप्तं सामान्यं व्यक्त्यन्तरालेष्विति। अयमनुपलम्भहेतुः पूर्वोक्तश्च स्वभाव-हेतुः। अनयोः परस्परविरोधेन संशयजनकत्वात्। सपक्षादन्यो दृष्टान्तो न कश्चिदस्तीति सपक्ष एवायं साधर्म्येण दृष्टान्तो भवति।

५६. तत्र कीदृशा दृष्टान्ताभासाः ॥

५७. साधर्म्येण तावत् ॥

५८. नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वात्कर्मवदिति साध्यविकलः कर्मणोऽनित्यत्वात् ॥

५९. नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वात्परमाणुवदिति साधनविकलः परमाणोर्मूर्त्तत्वात् ॥

६०. नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वाद्घटवदिति साध्य[साधन]-विकलः ॥

६१. एवं संदिग्धसाध्यधर्मो दृष्टान्ताभासो यथा। धर्मी पुरुषः कश्चिद्रागादिमान् वचनाद्रथ्यापुरुषवदिति। रथ्यापुरुष-दृष्टान्ते रागादिमत्त्वं सांदिग्धम्। परचित्तानुमानस्य दुष्करत्वात् ॥

६२. संदिग्धसाधनधर्मो यथा। मरणधर्मा पुरुष इति साध्ये रागादिमत्त्वादिति हेतू रथ्यापुरुषदृष्टान्ते संदिग्धः। वीतराग-स्यापि सरागवच्चलत्वात् ॥

६३. संदिग्धोभयधर्मो दृष्टान्ताभासो यथा। धर्मी कश्चित्

पुरुषः [अ-]सर्वज्ञ इति साध्ये रागादिमत्त्वादिति हेतुः। रथ्यापुरुषदृष्टान्ते साध्यं साधनं च संदिग्धम् ॥

६४. अनन्वयोऽप्रदर्शितान्वयो विपरीतान्वयश्च दृष्टान्ताभासाः ॥

६५. तत्रानन्वयो यथा। यो वक्ता स रागादिमान् रथ्यापुरुषवत्। वक्तृत्वरागादिमत्त्वयोः कार्यकारणभावप्रतिषेधात् ॥

६६. अप्रदर्शितान्वयो यथा। अनित्यः शब्दः कृतकत्वादिति। अत्रान्वयव्याप्तिरप्रदर्शिता। वक्तृदोषादयं दृष्टान्ताभासः ॥

६७. विपरीतान्वयो यथा। यदनित्यं तत्कृतकमिति। घटादिवदिति। अत्रानित्यत्वं साध्यम्। साध्येन साधनस्य व्याप्तिर्दर्शनीया साधनेन तु साध्यस्य व्याप्तिर्दर्शिता। ततो विपरीतान्वयो दृष्टान्ताभासः ॥

६८. साधर्म्येणैते नव दृष्टान्ताभासा उक्ताः ॥

६९. वैधर्म्येण दृष्टान्ताभासा उच्यन्ते ॥

७०. साध्याव्यावृत्तो दृष्टान्ताभासो यथा। नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वात्परमाणुवदिति। इह परमाणुर्वैधर्म्यदृष्टान्त इति

साधनधर्मोऽमूर्त्तत्वं व्यावृत्तं मूर्त्तत्वात्परमाणूनाम्। साध्य-धर्मो नित्यत्वं न व्यावृत्तं नित्यत्वात्परमाणुनामिति ॥

७१. साधनाव्यावृत्तो यथा। नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वात् कर्मवदिति। इह साध्यधर्मो नित्यत्वं व्यावृत्तं कर्मणोऽनित्यत्वात् साधनधर्मो न व्यावृत्तोऽमूर्त्तत्वात्कर्मणः ॥

७२. उभयाव्यावृत्तो यथा। नित्यः शब्दोऽमूर्त्तत्वादा-काशादिवदिति। अत्राकाशादेर्वैधर्म्यदृष्टान्तात् साध्यं साधनं च न व्यावृत्तम् ॥

७३. तथा संदिग्धसाध्यव्यतिरेकः संदिग्धसाधनव्यतिरेकः संदिग्धोभयव्यतिरेकश्च ॥

७४. संदिग्धसाध्यव्यतिरेको दृष्टान्ताभासो यथा। असर्वज्ञाः कपिलादयोऽविद्यमानसर्वज्ञतालिङ्गभूतकेवलशास्त्रकर्त्तृत्वाादिति। अत्र वैधर्म्येणोदाहरणमुच्यते। यः सर्वज्ञः स ज्योति-र्ज्ञानादिकमुपदिष्टवान्। तद्यथा ऋषभवर्द्धमानादिरिति। इह वैधर्म्योदाहरण उक्त ऋषभवर्धमानादेरसर्वज्ञत्वं व्यावृत्तमव्या-वृत्तं वेति संदेहः ॥

७५. संदिग्धसाधनव्यतिरेको यथा। इह त्रयीविदा ब्राह्मणेन कपिलकणादादिः पुरुषो न ग्राह्यवचनो रागादिमत्त्वादिति। अत्र वैधर्म्योदाहरणमुच्यते यो ग्राह्यवचनो न स रागादिमान् यथा गोतमादयः धर्मशास्त्राणां प्रणेतार इति। गोतमादिभ्यो रागादिमत्वस्य [साधन]धर्मस्य व्यावृत्तिः संदिग्धा॥

७६. संदिग्धोभयव्यतिरेको यथा। अवीतरागाः कपिलादयः परिग्रहाग्रहयोगादिति। अत्र वैधर्म्येणोदाहरणमुच्यते। यो वीतरागः स न परिग्रहाग्रहवान् यथा ऋषभवर्द्धमानादिरिति। ऋषभादेः [वै]धर्म्यदृष्टान्ताद् वीतरागत्वपरिग्रहाग्रहयोः साध्यसाधनधर्मयोर्व्यतिरेकोऽव्यतिरेको वेति संदेहः। प्रागलब्धस्य वस्तुनो लाभः परिग्रहः लब्धस्यापारिवर्जनमाग्रहः। उभयोरपि तयो र्ऋषभे सम्भवः। छत्रचामरमहादुन्दुभीनां परिग्रहाग्रहश्रवणात्।

७७. अव्यतिरेको वैधर्म्यदृष्टान्ताभासोऽप्रदर्शितव्यतिरेको विपरीतव्यतिरेकश्चेति॥

७८. अव्यतिरेको यथा। कपिलादिरवीतरागो वक्तृत्वात्। यत्रावीतरागत्वं नास्ति न स वक्ता यथोपलखण्ड इति। यद्यपीदमुपलखण्डाद्व्यावृत्तं तथापि सर्वस्माद्वीतरागाद्वक्तृत्वं न व्यावृत्तं सन्देहात्॥

७९. अप्रदर्शितव्यतिरेको यथा। अनित्यः शब्दः कृतकत्वादाकाशादिवदिति। परमार्थतः सम्यगुदाहृतोऽपि वक्तुरपराधाद्दृष्टान्ताभासः। परार्थानुमाने वक्तुर्गुणदोषयोर्द्वयोर्विचारणीयत्वात्। एवं यन्नित्यं तत्सर्वं नियतमकृतकं दृश्यते यथाकाशादिरिति वाग्विभागो वक्त्रा कर्त्तव्यः। पूर्ववर्त्तिनो व्यतिरेकस्याप्रदर्शनादप्रदर्शितव्यतिरेकः॥

८०. विपरीतव्यतिरेको यथा। यदकृतकं तन्नित्यं दृष्टमिति। इह तु साध्यविपरीते व्याप्तिर्दर्शनीया। तेन यद्यत्साध्यविपरीतं तत्तन्नियतं साधनविपरीतं भवेत्॥

८१. अष्टादश दृष्टान्ताभासा उक्ताः॥

८२. एभिरेव पक्षहेतुदृष्टान्ताभासैर्वादिना साधनस्याव्युत्पत्तेः [प्रति]वादी दूषणमुपन्यस्यति। तस्य दूषणस्य पूर्वपक्ष-

वादिनोऽभीष्टार्थसिद्धौ प्रतिबन्धकत्वात्साधनन्यूनतोद्भावनमेव दूषणमुच्यते। तस्मात्साधनवद्दूषणलक्षणविभगाः पृथग् नोक्तः ॥

८३. दूषणाभासो दूषणमेवेति स प्रतिवादिनोच्यते। यदा पूर्वपक्षवादिनोऽभूतं दोषमुद्भावयति [तदा] स दूषणाभासो जातिरिति। अभूतदोषोद्भावनं विपरीतोत्तरं जातिरित्युच्यते। यथा पक्षदोषाभावे पक्षदोषोद्भावनं हेतुदोषाभावे हेतुदोषोद्भावनं दृष्टान्तदोषाभावे च दृष्टान्तदोषोद्भावनं दूषणाभास इति ॥

८४. तत्राहुरन्ये। प्रतिज्ञा हेतुः [उदाहरणम्] उपनयः निगमनं चेति पञ्चावयवं साधनमिति। यथानित्यः शब्दः इति प्रतिज्ञा। कृतकत्वादिति हेतुः। यत्कृतकं सर्वं तदनित्यं दृष्टं यथा घटादिरित्युदाहरणम्। तथा शब्दोऽपि कृतक इति उपनयः। तस्मादनित्य इति निगमनम्। दृष्टान्तप्रतीतसामर्थ्यस्य हेतोर्धर्मिण्युपसंहार उपनय इति। प्रतिज्ञायाः पुनः श्रवणं निगमनमित्युच्यते। नैवमन्वयो व्यतिरेकः पक्षधर्मश्चेति त्रयेणैव साध्यार्थसिद्धेः ॥

८५. एवं वादकाले व्याप्तिपूर्वक एव प्रयोगः। यत्कृतकं सर्वं तदनित्यं दृष्टं यथा घटादिरिति दृष्टान्ते साध्यसाधनयो-र्व्याप्तिप्रतिपादनमन्वय इत्युच्यते ॥

८६. विपक्षे पुनः साध्यव्यावृत्त्या साधनव्यावृत्ति-र्व्यतिरेक इत्युच्यते। यथाऽनित्यत्वाभावे कृतकत्वाभावः स्याद्यथाकाशादिः ॥

८७. शब्दोऽपि कृतक इति पक्षधर्म उच्यते। प्रतिज्ञा निगमनं च सर्वथा न वक्तव्ये ॥

८८. तथा साधर्म्यप्रयोगेऽन्वयवचनसामर्थ्याद्यतिरेका-वगमादयं पृथग् नोच्यते। यथा यत्कृतकं सर्वं तदनित्यं दृष्टं यथा घटादिः शब्दोऽपि कृतक इति साधर्म्यप्रयोगः। वैधर्म्य-प्रयोगे व्यतिरेकवचनसामर्थ्यादन्वयप्रतीतिः। अत्र पुनरन्वयो न वाच्यः। यन्नित्यं तदकृतकं दृष्टं यथाकाशादिः शब्दस्तु कृतक इति वैधर्म्यप्रयोगः ॥

८९. साधनाभासो दूषणाभासश्चोक्तः ॥

९०. किं नाम प्रत्यक्षमिति। प्रत्यक्षं कल्पनापोढम-भ्रान्तम्। अक्षं प्रतिगतमाश्रितं यद्विज्ञानं तत्प्रत्यक्षम्। पञ्चेन्द्रियाश्रितं ज्ञानमित्यर्थः। अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयेति समासेनाभिधेयलिङ्गः प्रत्यक्षशब्दः सिद्धः। प्रत्यक्षोऽवबोधः प्रत्यक्षा बुद्धिः प्रत्यक्षं ज्ञानं चेति युक्तं भवति॥

९१. चक्षुः श्रोत्रं नासिका जिह्वा कायश्चेति पञ्चेन्द्रियाणि। तदाश्रितस्य ज्ञानस्य पञ्च ग्राह्यविषया रूपं शब्दो गन्धो रसः स्प्रष्टव्यञ्चेति पञ्चैव प्रमेयाणि॥

९२. तच्च प्रत्यक्षं नामजात्यादिकल्पनापोढं निर्विकल्पं वा यदि पुनरभ्रान्तं प्रमाणमुच्यते प्रदर्शितार्थेऽविसंवादात्।

९३. तत्र नामविकल्पः देवदत्तोऽयमिति ज्ञानम्। जातिविकल्पोऽयं गौरिति ज्ञानम्। विशेष्यविशेषणविकल्पो नील-मुत्पलमिति। अन्योऽपि सविकल्पः प्रत्यक्षाभासः। विद्यमानेऽर्थे विभ्रमस्तैमिरिकस्य द्विचन्द्रज्ञानम्। शुक्तौ रजतज्ञानम्। अयं स्थाणुर्वा पुरुषो वेति ज्ञानं च। ज्ञानान्तरमपि प्रत्यक्षाभासः प्रदर्शितार्थाप्रापकत्वात्॥

९४. तत्र प्रत्यक्षं त्रिविधम्। व्यावहारिकमिन्द्रियज्ञानं सर्वचित्तचैत्तानामात्मसंवेदनं स्वसंवेदनं भूतार्थभावनास्फुटप्रकर्षपर्यन्तजं योगिज्ञानं चेति ॥

९५. तस्य विषयः स्वलक्षणम्। अर्थक्रियासमर्थं स्वलक्षणम्। न सामान्यमर्थक्रियासमर्थम्।

९६. तदेव च प्रत्यक्षं प्रमाणमर्थप्रतीतिरूपत्वात् फलमपि। तथात्वेन च प्रमाणफलयोर्न मनागपि भेदः ॥

९७. द्विविधमनुमानं स्वार्थं परार्थं च ॥

९८. तत्र स्वार्थं तावत् पक्षधर्मग्रहणात् साध्यसाधनसम्बन्धस्मृतेः पश्चात् प्रतिपत्तुरर्थस्य यथावद्या प्रतीतिस्तदेव स्वार्थानुमानम् ॥

९९. पक्षधर्मस्त्रिप्रकार एव कार्यं स्वभावोऽनुपलब्धिश्च ॥

१००. कार्यकारणसिद्धौ कार्यं हेतुरिति। यथा यत्र धूमः [तत्र] अग्निर्यथा महानसादौ। अत्रापि धूमसद्भावादिति। अग्न्यभावे धूमाभावो यथा सजले देश इति अत्र तु धूमादिति ॥

१०१. स्वभावो हेतुः। वृक्षोऽयं शिंशपात्वात् पूर्वव्यवहारापन्नशिंशपावत्। वृक्षाभावे शिंशपाभावो यथा वृक्षरहिते प्रदेशे। इह पुनस्तेन व्यापकेन रूपेण व्याप्यो हेतुः॥

१०२. अनुपलब्धिहेतुः। अत्र घटो नास्तुपलब्धिलक्षणप्राप्तस्यानुपलब्धेः शशविषाणादिवत्। अत्रापि यदोपलब्धियोग्यानुपलब्धावुपलब्धियोग्याभावव्याप्तिर्निश्चीयते तदायं हेतुस्तत्प्रतिपादको भवति॥

१०३. कीदृशा अनुमानाभासाः। पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतोदृष्टञ्च परकल्पितानि सर्वाणि अनुमानान्यनुमानाभासाः। तेषां तादात्म्यतदुत्पत्तिलक्षणेन प्रतिबन्धाभावात्। हेतुफलसम्बन्धे व्याप्यव्यापकसम्बन्धे च सिद्धे साध्यसाधनसम्बन्धो भवति नान्यथा विसंवादकत्वात्॥

१०४ यथा मेघोऽयं वृष्टिमान् दृश्यते। गम्भीरनिर्घोषवत्त्वादित्यत्र गम्भीरघोषवतो मेघाद्वृष्ट्यनुद्भवसम्भवात्।

१०५ यथोपरिष्टाद्वृष्टं नदीवृद्धिदर्शनादिति। नदीनिरोधादपि नदीवृद्धिदर्शनात्॥

१०६. एवमिमे तण्डुलाः सिद्धा एकपात्रमध्यवर्तित्वाद् दृष्टतण्डुलवत् ॥

१०७. इमानि फलानि पक्वान्येकशाखातो जातत्वाद्भुक्तफलवदित्यत्र प्रायेणैवं दृष्टेऽपि साध्यसाधनयोर्विसंवाद एव ॥

१०८. यत्पार्थिवं तत्सर्वं लोहलेख्यं दृश्यते यथा वृक्षादय इति। अत्र वज्रोऽपि पार्थिवः ॥

१०९. ये प्राणिनस्ते सर्वे सकन्धरा यथोष्ट्रादय इति। अत्र कुलीरोऽपि प्राणी ॥

११०. यद्द्रवद्रव्यं तदार्द्रं दृश्यते यथा जलमिति। अत्र रसोऽपि द्रवद्रव्यम् ॥

१११. एवमन्येऽप्यनुमानाभासा दृश्यन्ते ॥

[इति] पण्डितप्रवराजितारिपादकृतो

हेतुतत्त्वोपदेशः सम्पूर्णः।

भारतीयोपाध्यायेन पण्डितेन कुमारकलसेन भाषान्तरकारकेण

भिक्षुणा शाक्यप्रभेण च भोटभाषायां विपरिणमय्य

संशोध्य च विन्यस्तः ॥

PART II

TIBETAN TEXT

[344b6] ༄༅། ། རྒྱ་གར་ སྐད་དུ།

*ཉེ་དུ་དྲྭ་ཨུ་པ་དེ་ཤ།

བོད་སྐད་དུ།

གཏན་ཚིགས་ཀྱི་ དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ བསྟན་པ།།

འཇམ་དཔལ་གཞོན་ནུར་གྱུར་པ་ལ་

ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

༡. བསྒྲུབ་ དང་ སུན་ནི་འབྱིན་པ་ དང་།

ལྟར་སྣང་[7]བཅས་པས་ གཞན་རིག་བྱེད།

མངོན་སུམ་ དང་ ནི་ རྗེས་དཔག་ གཉིས།

ལྟར་སྣང་བཅས་པ་ བདག་རིག་བྱེད།།

འདི་ནི་ བསྟན་བཅོས་ཀྱི་དོན་བསྡུས་པའོ།།

༢. རྒོལ་བ་ བདག་ཉིད་ཀྱིས་ བསྒྲུབ་པར་ འདོད་པའི་ དོན་ ནི་ བསྒྲུབ་པར་བྱའོ།། གང་གིས་[345a1]བསྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ དེ་ ནི་ བསྒྲུབ་པ་ ཡིན་ཏེ།

༣. གཏན་ཚིགས་ཀྱི་ ཚུལ་གསུམ་ བརྗོད་པའོ།། ཚུལ་གསུམ་པོ་

དེ་དག་ ཀྱང་ གང་ ཞེ་ན། ཕྱོགས་ལ་ ཡོད་པ་ ཉིད་ ནི་ ཚུལ་ གཅིག་གོ། མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ཉིད་ལ་ ཡོད་པ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་[2]ཚུལ་ གཉིས་པའོ༎ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ མེད་པ་ ཉིད་དུ་ ངེས་པ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ ཚུལ་ གསུམ་པའོ༎

༣. དེ་ལ་ ཕྱོགས་ ནི་ རབ་ཏུ་གྲུབ་པའི་ ཆོས་ཅན་ནོ། རབ་ཏུ་ གྲུབ་པའི་ ཁྱད་པར་གྱི་ བྱེ་བྲག་ བདག་ཉིད་ སྒྲུབ་པར་ འདོད་པ་ མངོན་སུམ་ལ་[3]སོགས་པ་ འགལ་བ་མེད་པ་ ཡིན་ནོ། དཔེར་ན་ ཆོས་ཅན་ སྒྲ་ མི་རྟག་པའི ཁྱད་པར་གྱི་ བྱེ་བྲག་དང་ལྡན་པ་ནི་ བསྒྲུབ་པར་བྱའོ༎ བྱས་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་པ་ བཞིན་ནོ༎

༤. མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ གང་ ཞེ་ན། བསྒྲུབ་པར་[4]བྱ་བའི་ ཆོས་ཀྱི་ སྤྱིས་ མཐུན་པ་ ནི་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ཏེ། དཔེར་ན་ བུམ་པ་ལ་ སོགས་པ་ ལྟ་བུའོ༎

༥. གཏན་ཚིགས་ཀྱི་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ གང་ ཞེ་ན། གང་དུ་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་མེད་པས་ གཏན་ཚིགས་མེད་པར་ ངེས་པར་ སྟོན་པ་ཡིན་ཏེ། [5]དཔེར་ན་ ནམམཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ༎

༧. གཏན་ཚིགས་ཀྱིས་ ཚུལ་གསུམ་པ་ བསྟན་པ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་ གཞན་ཁོང་དུ་ཆུད་པའི་ཆེད་དུ་ སྦྱོར་བ་ བྱས་པ་ ནི་ གཞན་གྱི་དོན་རྗེས་སུ་དཔག་པ་ཞེས་ བསྟན་ཏོ། དཔེར་ན་ སྒྲ་ མི་རྟག་གོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་[6]ཕྱོགས་བརྗོད་པའོ॥ བྱས་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གཏན་ཚིགས་ བརྗོད་པའོ། བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་ནི་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་བརྗོད་པའོ། ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་ བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ བརྗོད་[7]པའོ॥

༨. དེ་ ཡང་ རྣམ་པ་གཉིས་སུ་ སྣང་སྟེ། ཆོས་མཐུན་པ་ དང་ ཆོས་མི་མཐུན་པའོ॥

༩. དེ་ལ་ རེ་ཞིག་ ཆོས་མཐུན་པ་ ནི་ གང་ བྱས་པ་ དེ་ ཐམས་ཅད་ ནི་ མི་རྟག་པར་ མཐོང་བ། དཔེར་ན་ བུམ་པ་ལ་སོགས་པའོ། སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པའི་ཕྱིར་[345b1] ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ॥

༡༠. ཡང་ ཆོས་མི་མཐུན་པ་ནི་ མི་རྟག་པ་ཉིད་མེད་ན་ བྱསཔ་ཉིད་ མེད་དེ། དཔེར་ན་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པའི་ཕྱིར་ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ॥

༡༡. ཕྱོགས་ལྟར་སྣང་བ ཡང་ གང་ ཞེ་ན། ཕྱོགས་ལྟར་[8]སྣང་ཅ

ནི་ དངོས་སུ་ ཕྱོགས་ མ་ཡིན་པ་ ཡིན་ཏེ། མངོན་སུམ་ལ་སོགས་པས་ གནོད་པའི་ཕྱིར་རོ་ དེ་ ནི་ ཕྱོགས་ལྟར་སྣང་བ་ སྟེ།།

༡༢. དཔེར་ན་ དུ་བ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ཅན་ སྒྲོ་དང་ལྡན་ པའི་རྒྱུས་ བསྐྱེད་པ་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ ཡིན་ནོ།། ཞེས་[3]བྱ་བ་ མངོན་ སུམ་དང་འགལ་བས་ ཕྱོགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ཏེ། མངོན་སུམ་གྱིས་ མེ་ལས་ དུ་བ་སྐྱེ་བ་མཐོང་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༡༣. རྗེས་སུ་དཔག་པ་དང་འགལ་བ་ནི་ དཔེར་ན། རིག་བྱེད་ཀྱི་ ཚིག་ ནི་ ཆོས་ཅན། སྐྱེས་བུས་བྱས་པ་མ་ཡིན་ཏེ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་[4]པར་བྱ་བ་ལ། སྒྲ་ ནི་ བཙལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བ་ ཡིན་པས་ སྐྱེས་བུས་བྱས་པས་གྲུབ་ པའི་ཕྱིར་རོ།།

༡༤. རང་གི་ཚིག་དང་འགལ་བ་ ནི་ དཔེར་ན་ རྗེས་སུ་དཔག་པ་ ནི་ ཚད་མ་ མ་ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི། གཞན་གྱི་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ་ བའི་ཕྱིར་ ཚིག་བརྗོད་[5]པ་ ནི་ གཞན་གྱི་དོན་གྱི་རྗེས་སུ་དཔག་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྟན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༡༥. འཇིག་རྟེན་དང་འགལ་བ་ ནི་ དཔེར་ན་ མི་མགོ་འི་ ཐོད་པ་ ནི་

གཙང་བ་ ཡིན་དེ་ སྒྲོག་ཆགས་ཀྱི་ཡན་ལག་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ དུང་ ཆོས་དང་ ཉ་ཕྱིས་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་[6]བུའོ ॥

༡༦. རྟོགས་པ་དང་འགལ་བ་ནི་ དཔེར་ན། གང་ དུས་ ཇི་སྲིད་ གནས་པར་བྱས་པ་ ནི་ [དེ་] མི་རྟག་པ་ ཡིན་ནོ ॥ གང་ དུས་ ཇི་སྲིད་ གནས་པར་ཡང་བྱས་པ་ [དེ་] ཐམས་ཅད་ནི་ རྟག་པ་ ཡིན་ནོ། ཞེས་ འཇིག་རྟེན་པས་རྟོགས་པའི་ཕྱིར་རོ ॥

༡༧. ཁྱད་པར་མ་གྲུབ་པ་ནི་[7]དཔེར་ན། བྱེ་བྲག་པས་ གྲངས་ ཅན་པ་ལས་ སྒྲ་ འཇིག་པ་ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ ॥

༡༨. ཁྱད་པར་དུ་བྱ་བ་མ་གྲུབ་པ་ནི་ དཔེར་ན། གྲངས་ཅན་ པས་ སངས་རྒྱས་པ་ལ་ བདག་ སེམས་དང་བཅས་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པ་ལྟ་བུའི ॥

༡༩. གཉིས་ཀ་[346a1]མ་གྲུབ་པ་ནི་ དཔེར་ན་ བྱེ་བྲག་པས་ སངས་རྒྱས་ པ་ལ་ བསྐྱུས་པར་བྱེད་པ་ནི་ བདག་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བ་ལྟ་བུ་འམ། ལུས་ ནི་ བརྟན་པའི་རང་བཞིན་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ ॥

༢༠. ཕྱོགས་ལྟར་སྣང་ བཤད་[2]ཟིན་ཏོ ॥

༢༡. གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཅི་འདྲ་བ་ཞིག་ ཅེ་ན། གང་ཞིག་

གདན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་གྱི་ གདན་ཚིགས་སུ་ གྲུབ་པ་ནི་མ་ཡིན་པའོ ॥

༢༢. གདན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ནི་ གསུམ་སྟེ། མ་གྲུབ་པ་ དང་ འགལ་བ་ དང་ མ་[3]ངེས་ པའོ ॥

༢༣. དེ་ལ་ ཕྱོགས་ལ་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར་ མ་གྲུབ་ ཅེས་བྱ་བའི་ གདན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ནོ ॥

༢༤. ཕྱོགས་ དང་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ ནི་ མེད་པ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ ཡོད་པ་ དེ་ ནི་ འགལ་བ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གདན་ཚིགས་[4]ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་དེ། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་སྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ ॥

༢༥. མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ དང་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ གཉི་ག་ ལས་ ཡོད་པ་ འམ་ མེད་པ་ འམ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ལ་ འམ་ འབྲེལ་བ་མ་གྲུབ་པའི་ གདན་ཚིགས་ གང་[5] ཡིན་པ་ དེ་ ནི་ མ་ངེས་པའི་ གདན་ཚིགས་ལྟར་སྣབ་ང་ ཞེས་བྱ་བ་ ཡིན་དེ། ཟློལ་བ་ དང་ ཕྱིར་ཟློལ་བས་ བསྒྲུབ་པར་ འདོད་པ་ ངེས་པ་ མི་འགྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ ॥

༢༦. དཔེར་ན་ གཉིས་[ཀ་]ལ་མ་གྲུབ་པ་ ནི་ སྒྲ་ མི་རྟག་པ་

ཉིད་དུ་ གྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། [6]གདྟན་ཚིགས་ མིག་གིས་བཟུང་བ་ ནི་ གྲོལ་བ་ དང་། ཕྱིར་གྲོལ་བ་དག་ལ་ མ་གྲུབ་པ་ ལྟ་བུའོ॥

༢༧. ཤིང་ སེམས་དང་ལྡན་པར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ ཤུན་ལྤགས་ ཐམས་ཅད་བཤུས་ན་ འཆི་བའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི། ཕྱིར་[7]གྲོལ་བ་ སངས་རྒྱས་པ་ལ་ མ་གྲུབ་པས་ ཕྱིར་གྲོལ་བ་ལ་ མ་གྲུབ་ ཞེས་བྱ་སྟེ། སེམས་ལ་སོགས་པ་འགགས་པ་ལ་ སངས་རྒྱས་པ་ འདོད་པའི་ཕྱིར་རོ॥

༢༨. བདེ་བ་ལ་སོགས་པ་ སེམས་མེད་པར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ སྐྱེ་བ་དང་ལྡན་པའི་[346b1]ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི། གྲངས་ཅན་པ་ གྲོལ་བ་ བདག་ཉིད་ལ་ མ་གྲུབ་པས། གྲོལ་བ་ལ་མ་གྲུབ་པ་ ཞེས་བྱའོ॥

༢༩. བྲེ་བྲག་པས་ ཕྱིར་གྲོལ་བ་ སངས་རྒྱས་པ་[1]ལ་ ས་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ཅན་ བྱ་བ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། སྐད་[2]ཅིག་ རེ་རེ་འདུ་བ་ གཞན་དང་གཞན་འབྱུང་ངོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གྲོལ་བ་ [བ]དག

1 X པར.

ལ་ཉིད་མ་གྲུབ་པ་ ཡིན་ནེ[1] ། སྒྲེ་བ་ གྲུབ་ ཀྱང་ སྐད་ཅིག་རེ་རེ་འདྲ་བ་ གཞན་ དང་ གཞན་ འབྱུང་ངོ་ ཞེས་པ་ནི་མ་གྲུབ་པའོ ॥

༢༠. ཕྱོགས་ཀྱི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་མ་གྲུབ་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ ཤིང་[3] རྣམས་ ནི་ སེམས་དང་ལྡན་པ་ ཡིན་ནེ ། གཉིད་ལོག་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ ཕྱོགས་ཀྱི་གོས་ཅན་ གྲོལ་བ་ [པ]དག་ཉིད་ལ་ ཕྱོགས་ཀྱི་ གཅིག་ལ་ མ་གྲུབ་ སྟེ ། ཤིང་ ཐམས་ཅད་ མཚན་མོ་ ལོ་མ་འཁུམ་པ་ལ་བརྟེན་པ་ མ་ཡིན་ནོ ॥

༢༡. དེ་བཞིན་དུ་ ས་ལ་[4]སོགས་པའི་ ཆོས་ཅན་ བློ་དང་ལྡན་ལས་ སྐྱེས་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ འབྲས་བུ་ ཡིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ སངས་རྒྱས་པ་ལ་ མ་གྲུབ་སྟེ ། མངོན་སུམ་ དང་མི་དམིགས་པ་ རྒྱུ་དང་འབྲས་བུའི་འབྲེལ་བ་ བསྒྲུབ་པའི་ངོ་བོས་ ས་ལ་སོགས་པ་ འགྲུབ་[5]པའི་ཕྱིར་རོ ། གལ་དེ་ གནས་ དང་ བཟའ་ བ་ལ་སོགས་ གྲུབ་པ་ ཞེས་ ཟེར་ན ། དེའི་ཚེ་ ཕྱོགས་ ཀྱི་[2] ཕྱོགས་ གཅིག་མ་གྲུབ་བོ[3] ॥

---

1 NX པ. 2 NX ཀྱིས. 3 X པོ.

༢༢. ཐ་ཆོས་ཟླ་བའི་མ་གྲུབ་པ་ནི། དཔེར་ན་ གལ་ཏེ་ འདི་ དུ་བ་ ཡིན་ན་ འདི་ན་ མེ་ ཡོད་དོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། གཏན་[6] ཚིགས་ ཉིད་མ་ངེས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༢༣. ཆོས་ཅན་ཐ་ཆོས་ཟློས་མ་གྲུབ་པ་ནི། དཔེར་ན་ རི་སྐྱུལ་ དུ་མ་ འདི་དག་ལས་ རི་སྐྱུལ་ འགའ་ཞིག་ན་ རྨ་བྱ་ ཡོད་དོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ པར་བྱ་བ་ལ་ རྨ་བྱའི་སྒྲ་གྲགས་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་པ་ ལྟ་[7]བུའོ།།

༢༤. ཆོས་ཅན་མ་གྲུབ་པ་ ཡང་ མ་གྲུབ་པ་ ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན་ ཆོས་ཅན་ བདག་ ཐམས་ཅད་དུ་ཁྱབ་པར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། ཡོན་ཏན་ ཐམས་ཅད་ནི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་རོ། ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་པ་ལྟ་བུའོ།།

༢༥. དགུ་[1]པོ་ འདི་[347a1]དག་ ནི་ མ་གྲུབ་པ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བའོ།།

༢༦. མ་ངེས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཡང་ ཅི་འདྲ་བ་ ཅིག་ཅེ་ན། སྨྲས་པ།།

---

1 X བཅུ.

༢༧. དཔེར་ན་ སྒྲ་ རྟག་པ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། གཞལ་བྱ་ཡིན་[2]པའི་ཕྱིར་ཞེས་བའི་ གཏན་ཚིགས་ཅི། མཐུན་པའི་ཕྱོགས་དང་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ཐམས་ཅད་ལ་ འཇུག་པའི་ཐུན་མོང་གི་ མ་ངེས་པ་ ཞེས་བྱའོ།།

༢༨. དེ་བཞིན་དུ་ སྒྲ་ རྟག་[1]པར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། མཉན་པར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ [3]གཏན་ཚིགས་ ནི་ མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་ དང་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ མི་འཇུག་པའི་ཕྱིར་ ཐུན་མོང་མ་ ཡིན་ མ་ངེས་པ་ ཡིན་ནོ།།

༢༩. དེ་བཞིན་དུ་ སྒྲ་ བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བའི་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ མི་རྟག་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བའི་[2] [4]གཏན་ཚིགས་ནི། མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་འཇུག་ལ། མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་[3]པར་འཇུག་པའི་མ་ངེས་པ་ ཡིན་ཏེ། བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བ་མ་ཡིན་པའི་ སྒྲ་ མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་ ནི་ གློག་དང་།

---

1 X རྟགས.

2 X adds ཕྱིར་ཞེས་བྱ་བའི.

3 X ཁྱད.

ནམ་[5]མཁའ་ལ་སོགས་པ་ སྟེ། དེ་ལ་ མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་ལ་ཕྱོགས་གཅིག་ གློག་ལ་སོགས་པ་ལ་ ནི་ མི་རྟག་པ་ འཇུག་ལ། ནམཁའ་ལ་སོགས་པ་ལ་ ནི་ མ་ཡིན་ནོ༎ མི་མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་ བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བ་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་[6] ཡིན་ཏེ། དེ་ཐམས་ཅད་ལ་ འཇུག་པ་ཡིན་ ནོ༎

༢༠. དེ་བཞིན་དུ་ སྒྲ་ ནི་ བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བ་ཉིད་ ཡིན་ཏེ། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ མི་རྟག་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི། བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་ལ་ ཡང་ བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་ བྱུང་བ་ [7]མ་ཡིན་པ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ཡང་ གློག་དང་ནམཁའ་ལ་སོགས་པ་ དེ་ལ་ཕྱོགས་གཅིག་ གློག་ལ་སོགས་པ་ལ་ ནི་ འཇུག་ལ། ནམཁའ་ལ་སོགས་པ་ལ་ ནི་ མ་ཡིན་ལ། དེའི་ཕྱིར་ འདི་ མི་མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་གཅིག་ལ འཇུག་ལ། མཐུན་[347b1]པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པའི་ མ་ངེས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་ནོ༎

༢༡. ཕྱོགས་གཉིས་གའི་ཕྱོགས་གཅིག་ལ་འཇུག་པའི མ་ངེས་པ་ ནི་དཔེར་ན། ཆོས་ཅན་ སྒྲ་ རྟག་པར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། ལུས་

ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི། མཐུན་[2]པའི་ ཕྱོགས་ རྡུལ་ཕྲ་རབ་དུ་ དང་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་ དེ་ལ་ མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་གཅིག་ ནམ་མཁའ་ནི་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པ་ འཇུག་ལ། རྡུལ་ ཕྲ་རབ་ནི་ མ་ཡིན་ དེ་ ཕྲ་རབ་རྣམས་ ལུས་ཅན་ ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། བུམ་པ་དང་བདེ་བ་ལ་སོགས་པ་ མི་[3]རྟག་པ་ མི་མཐུན་པའི་ ཕྱོགས་ [སོ། དེ་ལ་ ཕྱོགས་]གཅིག་ བདེ་བ་ལ་ སོགས་པ་ འཇུག་པ། བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་ མ་ཡིན་པ་ ལྟ་བུའོ།།

༨༢. དེ་བཞིན་དུ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ལྡོག་པ་ལ་ནི་ཐེ་ཚོམ་ ཟ་ལ། མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པའི་མ་ངེས་པའི་ གཏན་[4]ཚིགས་ ནི། དཔེར་ན་ སེར་སྐྱ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ཅན་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ མ་ཡིན་དེ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལས་ སྨྲ་བའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ ཚིགས་ནི། ལས་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུ་ལ་སོགས་ དང་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ལ་ ནི་ ཡོད་ལ་ མི་མཐུན་[5]པའི་ཕྱོགས་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ལ་ ནི་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་ སྟེ། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ ནི་ དབང་པོ་ལས་འདས་པའི་ ཕྱིར་ སྨྲ་བ་ ཡོད་ ནམ་ མེད་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ ཡིན་ནོ།།

༨༣. དེ་བཞིན་དུ་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་འཇུག་པ་ནི་ཐེ་ཚོམ་ཟ་ལ་

མི་མཐུན་པའི་[6]ཕྱོགས་ལ་ཁྱབ་པའི་ མ་ངེས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ དཔེར་ན་ ཁྱུ་མཆོག་དང་འཕེལ་བ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ཅན་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ བསྟན་བཅོས་འབད་ཞིག་བྱེད་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ལ་ གཏན་ཚིགས་[7]ནི་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ལ་ ནི་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་ སྟེ་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ ནི་ དབང་པོ་ལས་ཤིན་ཏུ་འདས་པའི་ཕྱིར། བསྟན་བཅོས་འབད་ཞིག་བྱེད་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ ཡིན་ནོ། མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་པར་ ཊ་དང་ མཊ་[348a1]རེ་ལ་སོགས་པ་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་མ་ཡིན་པ་ལ་ ཡོད་པ་ ལྟ་བུའོ ॥

༧༧. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ དང་ ལྡོག་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་ མ་ངེས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ དཔེར་ན་ གསོན་པའི་[2]ལུས་ ནི་ བདག་དང་བཅས་པ་ ཡིན་ཏེ་ སྲོག་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ། ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ གསོན་པོའི་ལུས་དང་འབྲེལ་པ་ཅན་ སྲོག་ལ་སོགས་པ་ བདག་དང་བཅས་པ་ འམ་ བདག་མེད་པ་ལ་ འཇུག་པ་འམ། ལྡོག་[3]པ་ མ་ངེས་པ་ ཡིན་ཏེ ॥

༢༤. དེ་བས་ན་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་འབའ་ཞིག་པའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་ཏེ་ དཔེ་མེད་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༢༥. དེ་བཞིན་དུ་ གཉིས་པ་ལ་ ཡང་ ལྡོག་པ་འབའ་ཞིག་ཡིན་ཏེ། གསོད་པོའི་ལུས་ འདི་ ནི་ བདག་མེད་པ་ མ་[4]ཡིན་ཏེ་ སྲོག་ལ་སོགས་པ་ མེད་པར་ཐལ་བར་གྱུར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ། དཔེ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ ངེས་པ་མེད་པ་དང་། ལྡོག་པ་ ཡང་ ངེས་པ་ འདི་ ནི་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་ གཏན་ཚིགས་སོ།།

༢༦. བཅུ་པོ་ འདི་དག་ ནི་ མ་ངེས་[5]པའི་ གཏན་ཚིགས་ལྟར་ སྣང་བ་ ཞེས་བསྟན་ཏོ།།

༢༧. འགལ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ ཅི་འདྲ་བ་ཞིག་ཅེ་ན།།

༢༨. དཔེར་ན་ ཆོས་ཅན་ སྒྲ་ རྟག་སྟེ་ ཞེས་བྱ་བ་ ནི་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ ཆོས་སོ། ལུས་པའི་ཕྱིར་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། [6]ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ འདི་ནི། ལུས་པ་ལ་སོགས་པ་ མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ ཉིད་ལ་ ཡོད་ལ་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ ནི་ མ་ཡིན་པ་ ལྟ་བུའོ།།

༤༠. དེ་བཞིན་དུ་ ཆོས་ཅན་ སྒྲ་ རྟག་ སྟེ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ། བརྩལ་མ་ཐག་ཏུ་བྱུང་བ་ཡིན་[7]པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་[1] གཏན་ཚིགས་ མཐུན་པའ་ཕྱོགས་ ནམཁའ་ལ་སོགས་པ་ལ་ མེད་ ཕྱོགས་གཅིག་ བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་ ཡོད་ལ། གློག་ལ་སོགས་པ་ལ་ ནི་ མེད་པ་ལྟ་བུའོ། གཏན་ཚིགས་ འདི་ གཉིས་ ནི་ ཆོས་ཀྱི་རང་གི་[348b1]ངོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ་དང་ ༎

༤༡. ཆོས་ཅན་རང་གི་ངོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ་ལ་ རྣམ་པ་གཉིས་ ཡིན་ཏེ། དཔེར་[2]ན་[3] མིག་ལ་སོགས་པ་ དེ་དག་གཞན་གྱིས་དོན་བྱེད་པ་ ཡིན་ཏེ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ བསྒྲུབ་བྱ་བའི་ཆོས་སོ། བསགས་པ་[2]ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གཏན་ཚིགས་སོ། ཁྲི་དང་སྟན་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ༎ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་བསྟན་པའོ༎ འདི་ལྟར་ གཏན་ཚིགས་ འདིས་ མིག་ལ་སོགས་པ་ གཞན་གྱི་དོན་དུ་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་ལ་ དེ་བཞིན་དུ་[3]བསགས་པ་ཉིད་ གཞན་གྱིར་[4] སྒྲུབ་པར་

1 X adds ཕྱིར.

2 X adds ཅམ.

3 X adds ཆོས.

4 X adds པར.

བྱེད་དེ། ཁྲི་དང་སྟན་ལ་སོགས་པ་ བསགས་པས་ ལྷས་བྱིན་ལ་སོགས་པ་ གཞན་གྱི་དོན་བྱེད་པར་ མཐོང་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༤.༢. ཆོས་ཅན་རང་གི་ངོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ ཆོས་[4]ཅན་ལ་སོགས་པ་ ནི་ བློ་དང་ལྡན་པའི་ རྒྱུ་ལས་ སྐྱེས་པ་ཡིན་ཏེ། ཞེས་བྱ་བར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ རྟེན་པ་དང་བཅས་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་ བྱ་བ་ནི་ གཏན་ཚིགས་སོ།། བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བས་ནི་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་བསྟན་ཏོ།། [5]འདི་ལྟར་ གཏན་ཚིགས་ འདིས་ ནི་ བློ་དང་ལྡན་པའི་རྒྱུ་ལས་ སྐྱེས་པ་ཉིད་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ཡིན་ལ། དེ་བཞིན་དུ་ བློ་དང་ལྡན་པའི་བྱེད་པའི་ རྟེན་དང་བཅས་པ་ ཡང་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་དོ།།

༤.༣. ཆོས་ཅན་གྱི་ཁྱད་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒྲུབ་པ་ ནི་ [6]དཔེར་ན་ བྱེ་བྲག་པས་ [རྣལ་འབྱོར་] སྤྱོད་པ་ལ་ ཆོས་ཅན་ བདག་ ནི་ སེམས་དང་ ལྡན་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ སེམས་ཀྱིས་བྱིན་བརླབས་ པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི། བདག་ སེམས་མེད་པ་ལ། ཇི་ལྟར་ སེམས་དང་ལྡན་པར་ སྒྲུབ་པར་[7]བྱེད་པས་ དེ་བཞིན་དུ་ གཏན་ ཚིགས་ འདིས་ མི་རྟག་པ་ ཡང་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་དེ། རྣམ་པར་ཤེས་པ་ ནི་ མི་རྟག་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༤༣. ལྔ་པོ་ དེ་དག་གིས་ འགལ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ལྟར་སྣང་བ་ བསྟན་ཏོ ༎

༤༤. འགལ་བ་ མི་འཁྲུལ་བ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གང་དུ་ ཡང་[349a1] གཏན་ཚིགས་ཀྱི་ སྐྱོན་ མ་ ཡིན་ པས་ དེའི་ དཔེ་བརྗོད་པ་ ནི་ མི་ རིགས་ཏེ། དེའི་ དཔེ་ བརྗོད་ན་ གང་ ཕྱོགས་ཐམས་ཅད་ན་གནས་པ་དང་། བདག་ཉིད་ རང་དང་ [འབྲེལ་བ་ཅན་རྣམས་དང་] གཅིག་ཅར་ མངོན་པ་འབྲེལ་བ་ཅན་ དེ་ ནི་ ཐམས་ཅད་[2]དུ་འགྲོ་བ་ ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན་ ནམ་མཁའ་བཞིན། ཕྱོགས་ ཐམས་ཅད་ན་གནས་པ་ ནི་ རང་དང་འབྲེལ་བས་ ཅིག་ཅར་ སྤྱི་ དང་ མངོན་པར་འབྲེལ་བ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ པཻ་ལུ་ཀའི་ རང་བཞིན་གྱི་ གཏན་ཚིགས་ཀྱི་སྦྱོར་བའོ༎ ཡང་ སྦྱོར་བ་ [3]གཉིས་པ་ ནི་ པཻ་ཋ་རའི་ ཡིན་ཏེ། གང་ དམིགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་གྱུར་པ་ གང་དུ་ མི་དམིགས་པ་ དེ་ ནི་ [དེ་ན་] མེད་དེ། དཔེར་ན་ ཕྱོགས་ འགའ་ཞིག་ན་ བུམ་པ་ མེད་དོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ༎ དམིགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་གྱུར་པའི་ སྤྱི་ གསལ་བ་[4]དང་གསལ་བའི་བར་ན་ མི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ ལྟ་བུའོ༎ མི་དམིགས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ འདི་ དང་ སྔར་བསྟན་པའི་ རང་བཞིན་གྱི་ གཏན་ཚིགས་ འདི་ པན་ཚུན་གནོད་པས་ ཐེ་ཚོམ་ བསྐྱེད་

པའི་ཕྱིར་རོ། མཐུན་པའི་[5]ཕྱོགས་ དང་ གཞན་པའི་ དཔེ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ འགའ་[1] ཡང་ མེད་དེ་ མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ འདི་ ཉིད་ ཆོས་མཐུན་པའི་ དཔེ་ ཡིན་ནོ༎

༤༦. དེར་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ཅི་ལྟ་བུ་ ཞིག་ཅེ་ན༎

༤༧. ཆོས་མཐུན་པའི་ རེ་ཞིག་ འདི་ལྟ་བུ་སྟེ༎

༤༨. སྒྲ་ ནི་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་[6]མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ལས་བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་ནི་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་མི་ཚང་བ་ ཡིན་ཏེ་ ལས་ནི་ མི་རྟག་[2] པའི་ཕྱིར་རོ༎

༤༩. སྒྲ་ ནི་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ རྡུལ་ཕྲ་རབ་ བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་ནི་ སྒྲུབ་[3]པར་བྱེད་པ་མ་ཚང་བ་ ཡིན་ཏེ། [7]རྡུལ་ཕྲ་རབ་ ནི་ ལུས་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ༎

༥༠. སྒྲ་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་[པའི་]ཕྱིར་ བུམ་པ་བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་ [སྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ དང་] སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་གཉི་ག་ མ་ཚང་བ་ ཡིན་ནོ༎

---

1 X དགའ. 2 NX རྟོག. 3 NX བསྒྲུབ.

༦༡. དེ་བཞིན་དུ་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ལ་ཐེ་ཚམ་ཟ་བའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ནི་ དཔེར་ན་ ཆོས་ཅན་ སྐྱེས་བུ་ [349b1]འགའ་ཞིག་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ་ ཡིན་ཏེ། སྨྲ་བའི་ཕྱིར་ ལམ་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལ། ལམ་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུའི་དཔེ་ལ་[1] འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་སྟེ། གཞན་གྱི་སེམས་[2]ཉི་རྗེས་སུ་རྟོགས་པར་ དཀའ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༦༢. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ ནི་ དཔེར་ན་ སྐྱེས་བུ་ གང་ཞིག་ འཆི་བའི་ཆོས་དང་ལྡན་པ་ ཡིན་ཏེ། ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་ བྱ་བ་ལ་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ལྡན་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་[3]ཚིགས་ ནི་ ལམ་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུའི་དཔེ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ སྟེ། འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་ ཡང་ འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་བཞིན་དུ་ གཡོ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༦༣. ཆོས་གཉི་ག་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ དཔེར་ན་ ཆོས་ཅན་ སྐྱེས་བུ་ འགའ་ཞིག་ ཐམས་ཅད་[4][མི་]མཁྱེན་པ་ ཡིན་ཏེ།

1 X ལས.

ཞེས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ནི་ ལས་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུའི་དཔེ་ལ་ བསྒྲུབ་པའི་བྱ་བ་དང་། སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ ཡིན་ནོ༎

༡༧. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མེད་པ་ [5]དང་། རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མ་བསྟན་པ་དང་། རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ནི༎

༡༨. དེ་ལ་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མེད་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ གང་ སྨྲ་བ་དེ་ ནི་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ་ ཡིན་ཏེ་ ལས་པོ་ཆེའི་སྐྱེས་བུ་བཞིན་ནོ༎ སྨྲ་བར་བྱེད་པ་ [6]དང་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ་དག་ བྱ་བ་བྱེད་པའི་ངོ་བོ་བཀག་པའི་ཕྱིར་རོ༎

༡༩. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མ་བསྟན་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ སྒྲ་ ནི་ མི་རྟག་སྟེ་ བྱས་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ༎ འདི་ལ་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཡོད་[1]ཀྱི་ཁྱབ་པ་ མ་བསྟན་[7]པ་ ཞེས་བྱ་བ་སྟེ། དེ་ ནི་ སྨྲ་བའི་ ཉེས་པས་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ནོ༎

༢༠. རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ ནི། དཔེར་ན་ གང་ [མི་]

1 X adds མེད.

རྟག་པ་ དེ་ ནི་ བྱས་པ་ ཡན་དེ། བྱས་པ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། ཞེས་ བྱ་བ་ནི་ འདིར་ མི་[1]རྟག་པ་ ནི་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་[2] ཡིན་དེ། བསྒྲུབ་[350a1]པར་བྱ་བས་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལ་ ཁྱབ་པ་ བསྟན་པར་བྱ་བ་ ཡིན་གྱི། སྒྲུབ་པར་བྱེད་པས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལ་ ཁྱབ་པར་ བསྟན་པར་ བྱ་བ་ཡིན་ནོ། དེའི་ཕྱིར་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ དཔེ་ལྟར་ སྣང་བ་ ཡིན་ནོ༎

༦༨. དེ་དག་ ནི་ ཆོས་མཐུན་[2]པའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ དགུ་ བསྟན་པ་ ཡིན་ནོ༎

༦༩. ཆོས་མི་མཐུན་པའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ བསྟན་པར་བྱ་སྟེ།

༧༠. སྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལྡོག་པ་མེད་པའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ནི། དཔེར་ ན་ སྒྲ་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར། རྡུལ་ཕྲ་རབ་བཞིན་ནོ༎ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ འདིར་ རྡུལ་ཕྲ་[3]རབ་ ནི་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་དཔེ་ ཡིན་ པའི་ཕྱིར་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པ་ བསྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ ལྡོག་པ་ ཡིན་དེ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ ནི་ ལུས་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ༎ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་

---

1 NX ནི. 2 X མ.

རྟག་པ་ ནི་ ལོག་པ་ མ་ ཡིན་ རྡུལ་ཕྲ་རབ་ ནི་ རྟག་པའི་[4] ཕྱིར་རོ ༎

༡༡. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པ་མེད་པ་ ནི ། དཔེར་ན་ སྒྲ་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ལས་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ འདིར་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ རྟག་པ་ཉིད་ ལྡོག་པ་ ཡིན་ཏེ ། ལས་ནི་ མི་རྟག་པའི་ཕྱིར་རོ ༎ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ [5]ནི་ ལྡོག་པ་ མ་ ཡིན་ཏེ ། ལས་ནི་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ ༎

༡༢. གཉི་ག་ལྡོག་པར་མེད་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ སྒྲ་ ནི་ རྟག་ སྟེ་ ལུས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ ༎ ཞེས་བྱ་བ་ འདིར་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་མི་མཐུན་[6]པའི་དཔེ་ལས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ དང་ ། སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ ལྡོག་པ་ མེད་པ་ ཡིན་ནོ ༎

༡༣. དེ་བཞིན་དུ་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ དང་ ། སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ དང་ ། གཉི་ག་ལྡོག་པ་[7]ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ལས ༎

༡༤. བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་ དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ནི ། དཔེར་ན་ སེར་སྐྱ་ལ་སོགས་པ་ ནི་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ མ་ཡིན་ཏེ ། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་རྟགས་སུ་གྱུར་[350b1]པའི་བསྟན་བཅོས་འབའ་ཞིག་

བྲས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ འདིར་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་
དཔེར་ བརྗོད་པ་ གང་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་[1] ཡིན་པ་ དེས་ ནི་ སྐར་མ
ཤེས་པ་ལ་སོགས་པའི་ བསྟན་[2] དེ་ དཔེར་ན་ [2]ཁྱུ་མཆོག་དང་འཕེལ་
བ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ འདིར་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་དཔེར་
བརྗོད་ལ། ཁྱུ་མཆོག་དང་འཕེལ་བ་ལ་སོགས་པ་ལས་ ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་
མ་ཡིན་པ་ ལོག་ གས་ མི་ལོག་ ཐེ་ཚོམ་ ཡིན་ནོ ༎

vv. སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པ་[3] [3]ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ནི ། དཔེར་ན་ འདིར་
གསུམ་རིག་པའི་ བྲམ་ཟེ་ སེར་སྐྱ་[4]དང་གཟེགས་ཟན་ལ་སོགས་པའི་ སྐྱེས་
བུའི་ ཚིག་གཟུང་བར་བྱ་བ་ མ་ཡིན་ཏེ ། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་
ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ ། ཞེས་བྱ་བ་ འདིར་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་[4]དཔེ་ བརྗོད་པ་
ནི་ གང་གི་ ཚིག་གཟུང་བར་བྱ་བ་ དེ་ ནི་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་དང་
ལྡན་པ་ མ་ཡིན་ཏེ ། དཔེར་ན་ གོ་ཏ་མ་ལ་སོགས་པའི་ ཆོས་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་
རྩོམ་པ་ལྟ་བུ་སྟེ ། གོ་ཏ་མ་ལ་སོགས་པ་ལས་ འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་
པ་དང་[5]ལྡན་པའི་ [སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་] ཆོས་ ལྡོག་པ་ལ་ ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའོ ༎

---

1 X མ.
2 X adds ཆོས.
3 PX omits པ.
4 NX སོར་སྐྱེ.

vs. གཉི་ག་ལྡོག་པ་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ ནི་ དཔེར་ན་ སེར་སྐྱ་ལ་སོགས་པ་ ནི་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་མ་ཡིན་ཏེ་ ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་ཀུན་ཏུ་འཛིན་པ་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ལ། འདིར་ ཆོས་[6][མི་]མཐུན་པའི་ དཔེར་ བརྗོད་པ། གང་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་ དེ་ ནི་ ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། ཀུན་ཏུ་འཛིན་པ་དང་ལྡན་པ་ མ་ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན་ རྒྱ་མཚོ་དང་འཕེལ་བ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལ། རྒྱ་མཚོ་ལ་སོགས་པ་ ཆོས་[7][མི་]མཐུན་པའི་དཔེ་ལས་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་དང་ ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། ཀུན་ཏུ་འཛིན་པ་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ ལྡོག་ གམ་ མི་ལྡོག་ ཐེ་ཚོམ་ཟའི། སྤྱིར་མ་ཕྱེད་པ་ དངོས་པོ་ ཕྱེད་པ་ ནི་ ཡོངས་སུ་འཛིན་[351a1]པའོ། ཕྱེད་པ་ ཡོངས་སུ་མི་གཏོང་བ་ ནི་ ཀུན་ཏུ་འཛིན་པའོ॥ གཉིས་པ་དེ་དག་ ཀྱང་ རྒྱ་མཚོ་ལ་ སྲིད་དེ། གདུགས་དང་། ཇ་ཡབ་དང་། ཇ་བོ་ཆེ་རྣམས་ ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། ཀུན་ཏུ་འཛིན་པ་ ཐོས་པའི་[2]ཕྱིར་རོ॥

vv. ལྡོག་པ་མེད་པའི་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ དང་།

ལྡོག་པ་རབ་ཏུ་མ་བསྟན་པ་ དང་། ལྡོག་པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ ཅེས་བྱ་བ་ལས།

༧༨. ལྡོག་པ་མེད་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ སེར་སྐྱ་ལ་སོགས་པ་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། [3]སྨྲ་བའི་[1]ཕྱིར་རོ་ གང་དུ་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་མེད་པ་ མ་ཡིན་ཏེ་ དེ་ ནི་ སྨྲ་བ་ མ་ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན་[2] རྡོའི་དུམ་བུ་ བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལ། གལ་ཏེ་ འདི་ རྡོའི་དུམ་བུ་ལས་ ལོག་ མོད་ ཀྱི། འོན་ཀྱང་ འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་ ཐམས་ཅད་[4]ལས་ སྨྲ་བ་ ལོག་པ་ མ་ཡིན་ ཏེ། ཐེ་ཚོམ་ཟ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༧༩. ལྡོག་པ་མ་བསྟན་པ་ ནི་ དཔེར་ན་ སྒྲ་ མི་རྟག་ སྟེ་ བྱས་པའི་ཕྱིར་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ དོན་དམ་པར་ ཡང་དག་པ་ དཔེ་ཟིན་ ཡང་། སྨྲ་བ་པོའི་ ཉེས་པས་[5] དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ཏེ། གཞན་གྱི་དོན་གྱི་རྗེས་སུ་དཔག་པ་ལ་ སྨྲ་བ་པོའི་ ཡོན་ཏན་དང་། ཉེས་པ་ གཉིས་རྣམ་པར་ དཔྱད་པར་བྱ་བ་ ཡིན་པའི་ཕྱིར། འདི་ལྟར་ གང་ རྟག་པ་ ཐམས་ཅད་ ནི་ ངེས་པར་

1 X སྨྲས་པའི.

2 X adds བ.

མ་བྲུས་པར་ མཐོང་ སྟེ། དཔེར་[6]ན་ ནམ་མཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བའི་ ཚིག་གི་རྣམ་པར་དབྱེ་སྟེ་ སྨྲ་བ་པོས་ བྱ་བ་པོ་ སྟོན་དུ་འགྲོ་བའི་ ལྡོག་པ་ མ་བསྟན་པའི་ཕྱིར། ལྡོག་པ་རབ་ཏུ་མ་བསྟན་པ་ཞེས་བྱའོ།།

༤༠. ལྡོག་པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ ནི་ དཔེར་ན། གང་ མ་བྲུས་[7] པ་ དེ་ ནི་ རྟག་པར་ མཐོང་སྟེ་ ཞེས་བྱ་བ་ འདིར་ ནི་ སྒྲུབ་པར་བྱ་[1]བ་ ལོག་པ་ལ་ ཁྱབ་པར་ བསྟན་པར་བྱ་བ་ ཡིན་ནོ། དེས་ན་ གང་ དང་ གང་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལོག་པ་ དེ་ དང་ དེས་ ངེས་པར་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལྡོག་པར་ འགྱུར་རོ།

༤༡. དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ བཅོ་[351b1]བརྒྱད་ བཤད་ཟིན་ཏོ།།

༤༢. ཕྱོགས་དང་གཏན་ཚིགས་དང་། དཔེ་ལྟར་སྣང་བ་ དེ་དག་ཉིད་ཀྱིས་ གྲོལ་བས་ སྒྲུབ་པར་མི་ཤེད་པའི་ཕྱིར་ [ཕྱིར་]གྲོལ་བས་ སུན་འབྱིན་པ་ ཉིད་ ཉེ་བར་བཀོད་པ་ དེ་དག་ སུན་འབྱིན་པར་ འགྱུར་བ་ ཡིན་ཏེ། ཕྱོགས་སྔ་མ་གྲོལ་བའི་ [2]མངོན་པ་འདོད་པའི་དོན་འགྲུབ་

---

1 X བྱེད.

པ་ལ་ གེགས་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ ༎ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་མ་ཚང་བར་བརྗོད་པ་ཉིད་ སུན་འབྱིན་པ་ ཡིན་ནོ་ཞེས་ བསྟན་ཏོ ༎ དེ་ལྟ་བས་ན་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་བཞིན་དུ་ སུན་འབྱིན་པའི་མཚན་ཉིད་རྣམ་པར་དབྱེ་[1] སྟེ ། ལོགས་[3]ཤིག་ཏུ་ མ་ བསྟན་ཏོ ༎

༨༣. སུན་འབྱིན་པ་ལྟར་སྣང་བ་ ནི་ སུན་འབྱིན་པ་ དེ་དག་ ཉིད་ཕྱིར་རྒོལ་བས་ སྨྲས་པ་ཡིན་ནོ ༎ གང་གི་ཚེ་ ཕྱོགས་སྔ་མ་རྒོལ་བ་ཡང་དག་པ་ མ་ཡིན་པའི་ སྐྱོན་ བརྗོད་པ་ དེ་ སུན་འབྱིན་པ་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ཏེ ། ལྟག་གཅོད་ [4]ཅེས་བྱའོ ༎ ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པའི་སྐྱོན་བརྗོད་པ་ ནི་ ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ལན་ ཏེ་ ལྟག་གཅོད་ཡིན་ནོ་ཞེས་ བསྟན་ཏེ ། དཔེར་ན་ ཕྱོགས་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ ཕྱོགས་ཀྱི་སྐྱོན་བརྗོད་པ་ དང་ ། གཏན་ཚིགས་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ གཏན་ཚིགས་ཀྱི་སྐྱོན་བརྗོད་པ་[5]དང་ ། དཔེ་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ དཔེའི་སྐྱོན་བརྗོད་པ་ནི་ སུན་འབྱིན་པ་ལྟར་སྣང་བ་ ཞེས་བྱ་བར་ རིགས་པའི་ ཕྱིར་རོ ༎

༨༤. དེ་ལ་ གཞན་དག་ ནི་ དམ་བཅའ་བ་ དང་ ། གཏན་

1 X ཕྱེ.

ཚོགས་དང་། [དཔེ་ དང་།] ཉེ་བར་སྦྱོར་བ་ དང་། མཇུག་བསྡུ་བ་ དང་། ཡན་ལག་ལྔ་དང་ལྡན་པ་ ནི་ [6]སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ ཡིན་ ཞེས་ ཟེར་ཏེ། དཔེར་ན་ སྒྲ་ མི་རྟག་ སྟེ། ཞེས་བྱ་བ་ནི་ དམ་བཅའ་ བའོ། བྱས་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ གཏན་ཚིགས་སོ།། གང་ བྱས་ པ་ སྟེ་ ཐམས་ཅད་ ནི་ མི་རྟག་པར་ མཐོང་སྟེ། དཔེར་ན་ བུམ་པ་ ལ་སོགས་པ་ལྟ་བུ་[7]ཞེས་བྱ་བ་ནི་ དཔེའོ།། དེ་བཞིན་དུ་ སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པ་ ཡིན་ནོ།། ཞེས་བྱ་བ་ནི་ ཉེ་བར་སྦྱོར་བའོ།། དེ་བས་ན་ མི་རྟག་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ མཇུག་བསྡུ་བ་ སྟེ། དཔེ་ལ་ རྟོགས་པའི་ནུས་པ་ཅན་གྱི་ གཏན་ཚིགས་ ཆོས་ཅན་ལ་ ཉེ་བར་ སྦྱོར་བ་ ནི་ [352a1]ཉེ་བར་སྦྱོར་བ་ ཞེས་བྱའོ།། དམ་བཅའ་བ་ ཡང་ ཐོས་པ་ ནི་ མཇུག་བསྡུ་བ་ ཞེས་ བསྟན་ཏོ།། དེ་ལྟ་བུ་ནི་ མེད་དེ་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་དང་ ། ལྡོག་པ་ དང་། ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ ཞེས་བྱ་བ་ ཡང་ གསུམ་པ་ཉིད་[2]ཀྱིས་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བའི་དོན་འགྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༨༥. འདི་ལྟར་ རྩོད་པའི་དུས་སུ་ ཁྱབ་པ་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ ཉིད་ཀྱི་ སྦྱོར་བ་ ཞེས་བྱ་སྟེ། གང་ བྱས་པ་ དེ་ ཐམས་ཅད་ ནི་ མི་རྟག་པར་ མཐོང་སྟེ། དཔེར་ན་ བུམ་པ་བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི། དཔེ་[3]ལ་ བསྒྲུབ་

པར་བྱ་བས་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལ་ ཁྱབ་པ་བསྟན་པ་ ནི་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ ཞེས་ བསྟན་ཏོ ॥

༨༦. མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་ ཡང་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ལོག་པས་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལོག་[1] ནི་ ལྡོག་པ་ ཅེས་པ་ བསྟན་ཏོ ॥ དཔེར་ན་ མི་རྟག་པ་མེད་པས་ [4]བྱས་པ་ཉིད་དུ་མི་འགྱུར་ཏེ ། དཔེར་ན་ ནམ་མཁའ་ ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ ॥

༨༧. སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ལས་ ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ བསྟན་ཏོ ॥ དམ་བཅའ་བ་ དང་ མཇུག་[2]བསྡུ་བ་ ནི་ རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ བརྗོད་པར་ མི་བྱའོ ॥

༨༨. དེ་བཞིན་དུ་ ཆོས་[5]མཐུན་པ་ཉིད་ཡིན་གྱི་སྦྱོར་བ་ལ་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་བརྗོད་པ་ཤུགས་ཉིད་ཀྱིས་ ལྡོག་པ་ཁོང་དུ་ཆུད་པས་ འདི་ ལོགས་ཤིག་ཏུ་ མ་ བསྟན་ཏོ ॥ དཔེར་ན་ གང་ བྱས་པ་ དེ་དག་ ཐམས་ཅད་ ནི་ མི་རྟག་པ་ མཐོང་སྟེ ། དཔེར་ན་ བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་ལྟ་[6]བུའོ ॥ སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ ཆོས་མཐུན་པ་ཉིད་ཅན་གྱི་སྦྱོར་

---

1 X ལ.

2 NX འཇུག.

པའོ། ཆོས་མི་མཐུན་པ་ཉིད་ཅན་གྱི་སྦྱོར་བ་ནི་ ལྡོག་པ་བསྟན་པའི་ཤུགས་ཉིད་ཀྱིས་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་པའོ༎ འདིར་ ཡང་ རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་བརྗོད་པར་མི་[7]བྱའོ༎ གང་ རྟག་པ་ དེ་ ནི་ མ་བྱས་པར་ མཐོང་སྟེ༎ དཔེར་ན་ ནམཁའ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ༎ སྒྲ་ ཡང་ བྱས་པ་ ཡིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ ཆོས་མི་མཐུན་པའི་སྦྱོར་བའོ༎

༨༩. བསྒྲུབ་པ་ལྟར་སྣང་བ་ དང་། སུན་འབྱིན་པ་ལྟར་སྣང་བ་ བཤད་[352b1]ཟིན་ཏོ༎

༩༠. མངོན་སུམ་ ཅི་འདྲ་བ་ ཞིག་ཡིན་ ཞེ་ན། མངོན་སུམ་ ནི་ རྟོག་པ་དང་བྲལ་ ཞིང་ མ་འཁྲུལ་བ་ སྟེ་ དབང་པོ་ལ་ སོ་སོར་གནས་པ་ ནི་ བརྟེན་[1]པའི་ རྣམ་པར་ཤེས་པ་ གང་ ཡིན་པ་ དེ་ ནི་ མངོན་སུམ་ སྟེ། དབང་པོ་ལྔ་ལ་བརྟེན་[2]པའི་ ཤེས་པ་ ཡིན་[2]ནོ་ ཞེས་བྱ་བའི་ ཐ་ཚིག་གོ༎ ཤིན་ཏུ་ལ་སོགས་པ་ གནན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་ལ་ གཉིས་པ་ ཞེས་བྱ་བ་ བྱེད་པ་པོའི་ བསྡུ་བས་ མངོན་[སུམ་]གྱི་སྒྲ་ ནི་ བརྗོད་པར་བྱ་བའི་

---

1 X རྟེན. 2 X བསྟེན.

རྟགས་སུ་ གྲུབ་སྟེ་ མངོན་སུམ་ རྟོགས་པ་ དང་། མངོན་སུམ་ བློ་ དང་ མངོན་སུམ་[3] ཤེས་པ་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ རིགས་པར་གྱུར་པ་ ཡིན་ནོ།།

༡༡. མིག་ དང་ རྣ་བ་ དང་ སྣ་ དང་ ལྕེ་ དང་ ལུས་ ཞེས་བྱ་བ་ནི་ དབང་པོ་ ལྔ་ སྟེ། དེ་ལ་བརྟེན་པའི་ ཤེས་པ་ ལྔ་ ནི་ གཟུང་བའི་ཡུལ་ གཟུགས་ དང་ སྒྲ་ དང་ དྲི་ དང་ རོ་ དང་ རེག་བྱ་ དང་ ཞེས་བྱ་བ་ གསལ་བྱ་ ལྔ་ ཉིད་[4]འཚོད་མ་ ཡིན་ནོ།།

༡༢. མངོན་སུམ་ དེ་ ཡང་ མིང་དང་རིགས་ལ་སོགས་པའི་རྟོག་པ་ དང་བྲལ་བ་ འམ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ དང་། གལ་ཏེ་ ཡང་ འཁྲུལ་པར་མ་གྱུར་པ་ ཡིན་ན་ ཚད་མར་ བཤད་དེ། བསྟན་པའི་དོན་ལ་ མི་བསླུ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

༡༣. [5]དེ་ལ་ མིང་[1]གི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ ནི་ འདི་ནི་ ལྷས་བྱིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བར་ ཤེས་པའོ། རིགས་ཀྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ ནི་ འདི་ ནི་ བ་ལང་ངོ་ སྙམ་དུ་ ཤེས་པའོ།། ཁྱད་པར་དང་ཁྱད་པར་དུ་བྱ་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ ནི་ ཨུཏྤལ་ སྔོན་པོ་ ཞེས་པའོ། གཞན་[6]ཡང་

1 X མིག.

རྣམ་པར་རྟོག་པར་དང་བཅས་པའི་ མངོན་སུམ་ལྟར་སྣང་བ་ དང་། ཡོད་དོན་ལ་ འཁྲུལ་པ་ རབ་རིབ་[པ་] ཀྱི་ ཟླ་བ་གཉིས་སུ་ཤེས་པ་ དང་། ཉ་ཕྱིས་ལ་ དངུལ་དུ་ཤེས་པ་ དང་། འདི་ ནི་ སྔོན་དུས་ ནས་ སྐྱེས་བུའོ་ ཞེས་པ་ ཡིན་ནོ། ཤེས་པ་[7] གཞན་ ཡང་ མངོན་སུམ་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ཏེ། བསྟན་པའི་དོན་དང་ཐུན་པར་མི་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ༎

༡༣. དེ་ལ་ མངོན་སུམ་ ནི་ རྣམ་པ་གསུམ་ སྟེ། ཐ་སྙད་འདོགས་པའི་ དབང་པོའི་ཤེས་པ་ དང་། སེམས་དང་ སེམས་ལས་བྱུང་བ་ ཐམས་ཅད་[353a1] རང་གི་ངོ་བོ་རིག་པ་ ནི་ རང་རིག་པ་དང་། ཡང་ དག་པའི་ དོན་བསྒོམས་པས་ གསལ་བ་རབ་[1]ཀྱི་མཐར་ཐུག་པ་ ནི་ རྣལ་འབྱོར་གྱི་ ཤེས་པའོ༎

༡༤. དེའི་ ཡུལ་ ནི་ རང་གི་མཚན་ཉིད་དེ། དོན་[2]བྱེད་པར་ནུས་པ་སྟེ། [2]རང་གི་མཚན་ཉིད་ལ་བྱའོ༎ སྤྱིས་ ནི་ དོན་བྱེད་པར་ནུས་པ་མ་ཡིན་ནོ༎

༡༥. དེ་ དག་ཉིད་ ཀྱང་ མངོན་སུམ་གྱི་ ཚད་མ་ ཡིན་ནོ༎ དོན་

1 X adds རིབ.

2 X གནོད.

རྟོགས་པའི་ ངོ་བོ་ཡིན་པའི་ འབྲས་བུ་ ཡང་ ཡིན་ཏེ། དེ་དང་འདྲ་བ་ ཚད་མ་དང་འབྲས་བུ་ལ་[3] བྱེ་བྲག་ཅུང་ཟད་ ཀྱང་ མེད་དོ།།

༩༧. རྗེས་སུ་དཔག་པ་ ནི་ རྣམ་པ་གཉིས་ ཏེ། རང་གི་དོན་ དང་ གཞན་གྱི་དོན་ ནོ།།

༩༨. དེ་ལ་ རང་གི་དོན་ ནི་ རེ་ཞིག་ ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ གཟུང་ནས། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་འབྲེལ་པ་དྲན་པའི་[4] རྗེས་ལ་ རྟོགས་[1] པ་པོས་ དོན་ ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ རྟོགས་པ། གང་ ཡིན་པ་ དེ་ཉིད་ རང་གི་དོན་ གྱི་ རྗེས་སུ་དཔག་པ་ ཡིན་ནོ།།

༩༩. ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ རྣམ་པ་གསུམ་ ཉིད་དུ་ འགྱུར་ཏེ། འབྲས་བུ་ དང་ རང་བཞིན་ དང་ མི་དམིགས་ པའོ།།

༡༠༠. [5]རྒྱུ་དང་འབྲས་བུར་གྲུབ་ན་ འབྲས་བུའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་པར་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་ གང་ན་ དུ་བ་ ཡོད་པ་ན་ མེ་ ཡོད་དེ། དཔེར་ན་ ཚང་མང་[2]ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། འདི་ན་ ཡང་ དུ་ བ་ ཡོད་

1 X རྟགས.

2 X ཚ་བ for ཚང་མང.

པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ ॥ མེ་མེད་ན་ དུ་བ་ཡང་[6]མེད་དེ། དཔེར་ན་ རྒྱུ་དང་བཅས་པའི་ ཕྱོགས་ ལྟ་བུའོ ॥ འདི་ན་ ཡང་ དུ་[1]བ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་ ཞེས་བྱ་བ་ལྟ་བུའོ ॥

༡༠༡. རང་བཞིན་གྱི་གཏན་ཚིགས་ ནི་ འདི་ ནི་ ཤིང་ ཡིན་ཏེ། ཤིང་ཤ་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ སྔོན་ཐ་སྙད་ཞུགས་པའི་ ཤིང་[7]ཤ་པ་ བཞིན་ནོ ॥ ཤིང་མེད་ན་ ཤིང་ཤ་པ་མེད་དོ། དཔེར་ན་ ཤིང་གིས་ དབེན་པའི་ཕྱོགས་བཞིན་ནོ ॥ འདིར་ ཡང་ ཁྱབ་པར་བྱེད་པའི་ ངོ་བོ་ དེས་ན། ཁྱབ་པར་བྱ་བའི་ གཏན་ཚིགས་ ཡིན་པར་ལྟའོ ॥

༡༠༢. མི་དམིགས་པའི་[353b1]གཏན་ཚིགས་ ནི། འདི་ན་ བུམ་པ་ མེད་དེ། དམིགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཐོབ་[1]གྱུར་པ་ མི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། རི་བོང་གི་རྭ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ ॥ འདིར་ཡང་ དམིགས་ སུ་ རུང་བ་ [མི་]དམིགས་པ་ལ། དམིགས་སུ་རུང་བ་མེད་པས་ཁྱབ་[2]པར་ གལ་ཏེ་ ངེས་ན་ དེའི་ཚེ་ གཏན་ཚིགས་ འདི་རྟོགས་པར་ བྱེད་པ་ ཡིན་ནོ ॥

༡༠༣. རྗེས་སུ་དཔག་པ་ལྟར་སྣང་བ་ ཅི་འདྲ་བ་ཞིག་ཅེ་ན། སྔ་མ་

1 X ཀྱིར.

དང་ལྡན་པ་ དང་ ལྷག་མ་དང་ལྡན་པ་ དང་། སྒྲི་་མཐོང་བ་སྟེ ॥ གཞན་གྱིས་བརྟགས་པའི་ རྗེས་སུ་དཔག་[3]པ་ ཐམས་ཅད་ ནི་ རྗེས་སུ་དཔག་ལྟར་སྣང་བ་ ཡིན་ནོ། དེ་རྣམས་ལ་ དེའི་བདག་ཉིད་དང་དེ་ལས་བྱུང་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་ འབྲེལ་བ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ॥ རྒྱུ་དང་འབྲས་བུའི་འབྲེལ་པ་ དང་། ཁྱབ་པར་བྱ་བ་དང་ཁྱབ་པར་བྱེད་པའི་འབྲེལ་པ་[4] གྲུབ་བ་ ཉིད་དུ་ གྱུར་ན། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་འབྲེལ་པ་ ཡིན་གྱི། གཞན་དུ་ ནི་ མ་ཡིན་ཏེ་ བསྒྱུ་བ་[1]པའི་ཕྱིར་རོ॥

༡༠༣. དཔེར་ན་ སྤྲིན་ འདི་ ཆར་ལྡན་[2]བལྟས་པ་ཡིན་ཏེ། འབྲུག་སྒྲ་ཟབ་མོ་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ॥ ཞེས་བྱ་[5]བ་ལ། སྒྲ་ཟབ་མོ་དང་འདྲ་བའི་ སྤྲིན་ལས་ ཆར་མི་འབྱུང་བ་སྲིད་པའི་ཕྱིར་རོ།

༡༠༤. དཔེར་ན། སྟེང་དུ་ ཆར་བབ་པ་ ཡིན་ནོ། གཙང་པོ་རྒྱས་པ་མཐོང་བའི་ཕྱིར་རོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལ། གཙང་པོ་འགགས་པ་ལས་ཀྱང་ ཆུ་བོ་རྒྱས་པར་ མཐོང་བའི་[6]ཕྱིར་རོ॥

---

1 X adds མེད.

2 X ལྡར.

༡༠༦. དེ་བཞིན་དུ་ འབྲས་[1] འདི་དག་ ནི་ ཆོས་པ་ཡིན་དེ། ཐུ་བ་ཅིག་གི་ནང་ན་ཡོད་པའི་ཕྱིར་ མཐོང་བའི་འབྲས་བཞིན་ནོ༎

༡༠༧. འབྲས་བུ་ འདི་དག་ ནི་ སྨིན་པ་ ཡིན་དེ་ ཡལ་ག་གཅིག་ ལས་ སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་ ཟོས་པའི་འབྲས་བུ་བཞིན་[7] ཞེས་བྱ་བ་ལ་ འདིར་ པལ་ཆེར་ དེ་ལྟར་ མཐོང་ ཡང་ བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་ སྒྲུབ་པར་བྱེད་ པ་དག་ལ་ ནི་ བསླུ་བ་ ཡོད་པ་ ཁོ་ནའོ༎

༡༠༨. དཔེར་ན་ གང་ ས་ལ་སྐྱེས་པ་ དེ་དག་ ཐམས་ཅད་ནི། ལྕུགས་ཀྱི་གཅོད་པར་ མཐོང་སྟེ། དཔེར་ན་ ཤིང་ལ་སོགས་པའི་[354a1] བཞིན་ནོ་ ཞེས་བྱ་བ་ལ་ རྡོ་རྗེ་ ཡང་ ས་ལས་ སྐྱེས་པ་ ཡིན་ནོ༎

༡༠༩. གང་ སྲོག་ཆགས་ ཡིན་པ་ དེ་དག་ ཐམས་ཅད་ནི། མགྲིན་ པ་དང་བཅས་པ་ ཡིན་དེ། དཔེར་ན་ ཇ་མོ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ༎ བསྟན་བྱ་བ་ལ། ཀུ་ལི་[2]ར་[2]ཡང་ སྲོག་ཆགས་ ཡིན་ནོ༎

༡༡༠. དཔེར་ན་ གང་ ཞུ་བའི་ རྫས་ དེ་ ནི་ རྣན་ ཀྱིས་པར་ མཐོང་

1 X adds བུ.

2 NX ཀུན་ནའི.

སྟེ། དཔེར་ན་ རྩ་བཞིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་ལ་ དངུལ་རྩ་ ཡང་ ཞུ་བའི་
རྫས་ ཡིན་ བཞིན་ནོ།།

༡༡༡. དེ་བཞིན་དུ གཞན་དག་ ཀྱང་ རྗེས་སུ་དཔག་པ་ལྟར་སྣང་བ་
[3]ཡིན་པ་ བརྟག་པར་བྱའོ།།

གཏན་ཚིགས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་བསྟན་པ།

མཁས་པ་ཆེན་པོ་ ཛེ་ད་རིའི་ ཞལ་སྔ་ནས་ མཛད་པ་ རྫོགས་སོ།།

རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་ པཎྜི་ད་ ཀུ་མཱ་ར་ ཀླ་ཤུ་དང་། [4]ལོ་ཙཱ་བ་དགེ་སློང་

ཤཱཀྱ་འོད་ཀྱིས་ བསྒྱུར་ཅིང་ ཞུས་ནས་ གཏན་ལ་ཕབ་པའོ།།

PART III

NOTES

The figures in the Notes refer to the sections of both the Sanskrit and the Tibetan texts.

1. It is of interest to note that this introductory couplet also occurs in the beginning of NP. *Sādhana* has been defined in NP as the presentation of *pakṣa, hetu* and *dṛṣṭānta* : *pakṣādivaca-nāni sādhanam*. NP, §2. *Sādhana* undoubtedly involves *anu-māna*, but this is evidently *parārthānumāna*, being intended for the conviction of other than one's own self. It is, therefore, different from *anumāna* in the second half of the couplet, which is but *svārthānumāna* and brings conviction to one's own self.

When there is any error in any of the three members i.e., *pakṣa, hetu* and *dṛṣṭānta* of a syllogism, it will be a case of *sādhanābhāsa*. *Dūṣaṇa* consists in pointing out some defect in the adversary's argument. *Dūṣaṇābhāsa* is a false refutation and is equivalent to *jāti*. See § 83.

Though the pre-D i ṅ n ā g a Buddhist logicians accepted more than two *pramāṇas*, D i ṅ n ā g a's school accepted only two, *pratyakṣa* (perception) and *anumāna* (inference). But their con-ception of these two *pramāṇas* differs vitally from what it is with other logicians, Brahmanic and Jaina. According to D i ṅ n ā g a the objects of knowledge (*prameya*) are divided into two : *svalakṣaṇa* or the unique self-characteristic and *sāmānyalakṣaṇa* or the generic class-characteristic, and with reference to these two kinds of *prameyas* two *pramāṇas*, *pratyakṣa* and *anumāna* are requisitioned :

by the former we apprehend the *svalakṣaṇa* aspect of things which alone is perceptible (*pratyakṣa*) and by the latter the *sāmānyalakṣaṇa* which is imperceptible (*parokṣa*). Cf.

> *na pratyakṣaparokṣābhyāṃ meyasyānyasya sambhavaḥ/*
> *tasmāt prameyadvitvena pramāṇadvitvam iṣyate//*
>
> ṢDS, p. 38.

As there cannot be more than two kinds of *prameyas*, *pratyakṣa* and *parokṣa*, there cannot be more than two *pramāṇas*, *pratyakṣa* and *anumāna*.

2. This *sādhana* which is used in the sense of a *hetu* should not be confused with the *sādhana* above which means demonstration or proving a proposition by the statement of *pakṣa*, *hetu* and *dṛṣṭānta*.

3. The *trairūpya* doctrine of the *hetu* is a speciality of the Buddhist logicians and has come in for severe criticism by the Jainas on the one hand and the Brāhmaṇas on the other. There is no reference to this doctrine either in NS or VB, but Praśastapāda (PB, p. 200) expressly states it. But until the question of the priority of Diṅnāga and Praśastapāda is definitely settled, we cannot say categorically that the doctrine originated with the Buddhists. It may, however, be remarked that *hetu* and *udāharaṇa* of both *sādharmya* and *vaidharmya* types in NS, at least as explained by Vātsyāyana, can be legitimately regarded as the anticipations of the *trairūpya* doctrine. Śāntirakṣita in his *Tattvasaṃgraha* has replied to the Jaina criticisms against *trairūpya* (TS, *kārikās*, 1364 ff).

The word *niścita* which occurs in the enunciation of the third characteristic is to be read into the first two also. For the propriety of the use of *niścita* and the position of *eva*, see NB, II. 5-7.

4. This definition of *pakṣa* is similar to that of NP, § 3. It has been criticised by some of the Brahmanic logicians as Uddyotakara (NV on NS, 1. 1. 33). For the implications of *svayam*, *iṣṭa* and *pratyakṣādyaviruddha*, see NB, III. 44-50.

11. The thesis to be proved must be materially valid, as it cannot be otherwise taken up for discussion. Fallacies of thesis (*pakṣābhāsā*) do not find any place in NS. Jayanta observes that neither *pakṣābhāsas* nor *dṛṣṭāntābhāsas* form an independent class of fallacy, but that they are reducible to *hetvābhāsas* or the fallacies of *hetu* : *ye caite pratyakṣaviruddhatādayaḥ pakṣābhāsāḥ, ye ca vakṣyamāṇā sādharmyavikalatvādayo dṛṣṭāntābhasās te vastusthityā sarve hetudoṣā eva prapañcamātraṃ tu pakṣadṛṣṭāntadoṣavarṇanam°*.

> *ata eva ca śāstre 'smin muninā tattvadarśinā/*
> *pakṣābhāsādayo noktā hetvābhāsās tu darśitāḥ//*
>
> NM, p. 572.

14. See NB, III. 54, and SDS, p. 18.

15. It is the stock example of all logicians, Brahmanic, Buddhist, and Jaina. See NV, p. 14; NVT, p. 46; NP, § 15; and PS, VI. 19.

19. According to the Buddhist philosophers *kāya* is not *vastusat* i.e. without any real existence. BC, pp. 494ff; ŚS, p. 358.

22. NS enumerates five kinds of *hetvābhāsa* : (1) *savya-*

bhicāra, (2) *viruddha* (3) *prakaraṇasama*, (4) *sādhyasama*, and (5) *kālātīta*. NS, 1. 2. 4.

Some Jaina logicians mention threefold *hetvābhāsa* like the Buddhist logicians: *tatra trividho hetvābhāhso' siddhānaikāntikaviruddhavikalpāt*. PM, p. 50.

26. NP mentions four kinds of *asiddha hetvābhāsa*. See NP, § 23. PM, 2.1.18: *vādiprativādyubhayabhedāc caitadbhedāḥ*.

27. This argument, as NB informs, was levelled by the Jainas against the Buddhists. PNT gives the counter-argument of the Buddhists to illustrate *anyatarāsiddha*: *anyatarāsiddho yathā acetanāstaravo vijñānendriyāyurnirodhalakṣaṇamarṇarahitatvāt*.

PNT, VI. 51.

28. The Buddhists regard pleasure to be a conscious state.

Cf. NB, p. 11. *tasmād asātān nīlādyarthād anyad eva sātam anubhūyate tac ca jñānam eva*. And the Sāṃkhyas hold it to be unconscious. Hence the dispute between the Sāmkhya and the Buddhist. NB, III. 62.

29. Read in both the lines *pratikṣaṇaṃ sadṛśānyā°* for *ekaikakṣaṇavadanyā°*.

32. NB, III. 64.

33. NB, III. 65.

34. NB, III. 67.

37. NP, 29.

NB, III. 69.

NSr (p. 10) calls this type of fallacy as *pakṣatrayavyāpaka*.

43. In the Tibetan otext *ha. dan. mha. re* appears obscure to me.

46. NSr illustrates this as a case of *kevalavyatirekin anu-*

māna by an appeal to *prasaṅga* i.e., *prasaṅgonneyin kevalavyatirekin*. (NSr, p. 7 and the commentary thereon). The Brahmanic Naiyāyikas, however, take *kevalavyatirekin* as a case of valid reasonng. U d d y o t a k a r a has used this argument to prove the existence of the soul (*ātman*) but the Buddhists find his argument fallacious, TS, *kārikās*, 184, 207 and 208.

47. NP has six kinds of *anaikāntika hetvābhāsa*.

49. & 50. NB, III. 86.

51. NB, III. 89ff.

55. The last sentence in the Tibetan text (*mthun. paḥi*[5]. *phyogs* etc.) appears obscure and the reconstruction is only tentative.

56. NB, III. 124ff, NP, §§ 40-51 and PN, pp. 63-64.

67. The illustration of this fallacy points to a developed idea of *vyāpti* and the understanding of the principle that the converse of a proposition is not always true. See §9.

80. It is to be noted that the *vyatirekavyāpti* follows from the *anvayavyāpti* by a process of contraposition, i.e., a form of immediate inference in which we take in the conclusion, the contradictory of the original predicate as the subject and the original subject as the predicate. Now in the *anvayavyāpti* we have the following form :

yat kṛtakaṃ tad anityam,
i.e. *kṛtaka* is *anitya*.

By obversion, No *kṛtaka* is non-*anitya*.
By conversion, No non-*anitya* is *kṛtaka*.
Again by obversion, All non-*anitya* is non-*kṛtaka*,

i.e. *anityatvābhāve kṛtakatvābhāvaḥ*

=*yan nityam tad akṛtakam*

This is the form of *vyatirekavyāpti*. So it is fallacious to put the *vyatirekavyāpti* as *yad akṛtakam tan nityam* which, as the Buddhist logicians call it, is *viparītavyatireka*.

While illustrating *sādharmya hetu* (*śabdo'nityaḥ, utpattidharmakattvāt*), Vātsyāyana states *utpattidharmakam anityaṃ dṛṣṭam iti*. VB. 1.1.34.

Again in course of illustrating *vaidharmya hetu* he says.

anutpattidharmakaṃ nityam.

But, to put it correctly, it should be:

yan nityam tad anutpattidharmakam.

So in the terms of the Buddhist logicians, it is a case of *viparītavyatireka*. This shows how the notion of *vyāpti* only began to evolve at the time of Vātsyāyana, but it was then very imperfect. Later on Buddhist logicians like Diṅnāga and Dharmakīrti developed the doctrine. But it is doubtless that they took the hint from Vātsyāyana who is unfortunately accused of complete ignorance of the notion of *vyāpti*, and it is alleged that in his time inference was merely analogical (Radhakrishnan: *Indian Philosophy* Vol. II, p. 77 and Keith: *Indian Logic and Atomism*, p. 85). It would not be going too far if it is said that the mention of *hetu*, both in its *sādharmya* and *vaidharmya* aspects, can be legitimately regarded as the anticipation of the later doctrine of *vyāpti*.

90, 92, & 93. Diṅnāga has defined *pratyakṣa* as *pratyakṣaṃ kalpanāpoḍham nāmajātyādyasaṃyutam*. Dharma-

kīrti modifies this as *pratyakṣam kalpanāpoḍham abhrāntam*, NB, 1.4.

Diṅnāga's idea of *kalpanā* in the sense of *jātyādiyojanā* is rejected on the ground that *jāti* or *sāmānya*, being itself unreal and untenable according to Buddhist philosophy, need not be precluded by any special mention, as this would imply its reality. Śāntirakṣita discusses the problem at great length, and while accepting the view of Dharmakīrti, tries to defend Diṅnāga's position. (TS, *kārikās*, 1215 ff.).

Jitāri in his definition of *pratyakṣa* retains Diṅnāga's idea of *kalpanā* and adds *abhrānta* of Dharmakīrti.

91. The Buddhists use *sprastavya* in the sense of *sparśa*.

94. Dharmakīrti refers to a fourfold perception : NB, 1.7. Jitāri omits *manovijñāna* probably on the ground that it has a mere scriptural rather than a logical justification. Dharmottara remarks *manovijñāna* is approved by scriptural authority devoid of all argumentative support, but nevertheless it can be justified when explained after Dharmakīrti: *etacca siddhāntaprasiddhaṃ mānasapratyakṣam natvasya prasādhakam asti pramāṇam evaṃjātīyakaṃ tad yadi syān na kaścid doṣaḥ syād iti vaktuṃ lakṣaṇam ākhyātam asyeti*. NB, p. 11.

The inclusion of *manovijñāna* in perception rests, as the *Nyāyabinduṭīkāṭippaṇī* (p. 26) has it, on the authority of a *siddhānta* and Kumārila and others criticized it because they failed to catch its true spirit :

dvābhyāṃ bhikṣavo rūpaṃ dṛśyate cakṣurvijñānena tadākṛṣṭena manovijñāneneti tadāgamasiddhaṃ manovijñānam ācārya-

diṅnāgena pratyakṣam darśitaṃ tat paraiḥ kumārilādibhir lakṣaṇam ajānadbhirdūṣitam.

104-105. See NS, I.1.35 and II.1.37 and 38. Also VB thereon.

106. Cf. the *sthālīpulākanyāya* :

sthālīsthāstaṇḍulā ete sarve vikliptibhāginaḥ/
samakālāgnisaṃyogavāgitvāt pratipannavat//

Quoted in the *Vācaspatyābhidhāna* of Tārānātha Tarkavācaspati, s.v.

Piṅgala refers to this example as a case of *śeṣavat* inference. VP, p. 87.

107. Vādirāja in his PN (p. 54) gives the same example to illustrate *niścitāvyabhicārin*, a variety of *anaikāntika*.

108. ṢDS, p. 45.

CORRECTION SLIP

P. 60, l. 11 read ཟྭ for ཟྭི་

P. 74, l. 7 read °*bhāgitvāt* for °*vāgitvāt*.